

ҚЫЛТҰЗАҚ

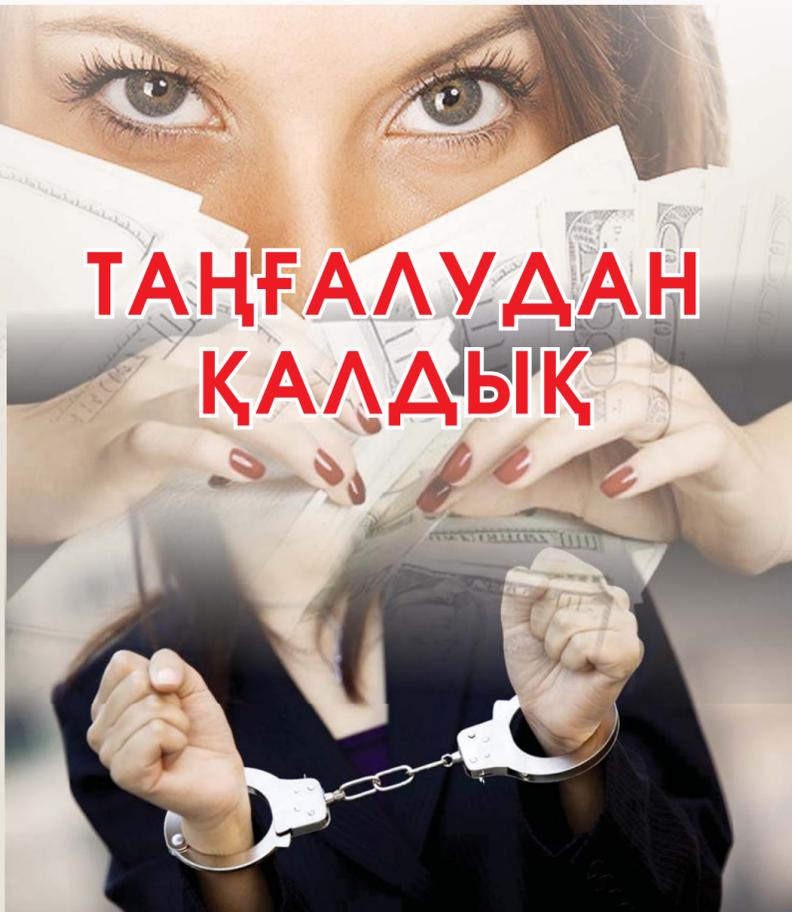
Ертеректе қырғыз радиосында «Ошондойлар да бола» деген сайқымзақ хабар болатынын кейбір ағаларымыз жыр етіп айтушы еді. Сонда ел арасындағы қулық-сұмдықты айырқалпақты ағайындар сойып тұрып айтатын. Мұны айтып жатқан себебіміз, сол хабар қоғамдағы кемшілікті түзеуге қатты ықпал еткен көрінеді. Сондай сатираны біздің сатириктер де сорғалатып, сиясы кеппей тұрып-ақ әлеуметтік желілерге салып жатыр. Бірақ одан мін түзеліп жатыр ма? Өйткені ақшаға дәннәк бақшаға құныққаннан жаман боп тұр. Бақшаның пайдасы өніммен байланысты. Ал ақшаға құныққандар әмиянын әп-сәтте толтырып алғысы келеді. Біреулер – жел жатыр, біреулер – делдал, енді біреулер ауадан ақша жасайды. Қысқасы, қазақта сиқыршы көбейіп кеткендей. Сиқырлықтың соңы соқыр тиын қалдырмаса да, түсінде теңгенің буымен тербеліп жатып, жайлы түс көргенді ұнатады. Сол түсін жақсылыққа жорытып, оңай байысам деп ой қорытатындар да жетіп артылады. Қалай айтсақ та, күтпеген жаңалықтармен жан бағатын болдық. Оқимыз, ойланамыз. Бірақ таңғалудан қалдық. Өзге біреу болса, бір жөн. Ал халықтың көз алдында көркем мінезімен, әдемі әндерімен, дара дауысымен жүрген Гауһар Әлімбақованың бұл жылға сотталғаны туралы ақпарат тарағанда, бәріміз әрі-сәрі күй кештік. Адам сенбес оқиға...

концерттеріне барып, жанкүйері болып жүріп, соны таныстыққа ұласады. Сөйтіп, екеуі құрбы болған. Алаяқ құрбысының ұсынысымен үш туысының атынан үш бөлмелі 3 пәтер алған. Кейін Бақыт Назарованы таныстырады. Оған да пәтер алып беремін деп ақша алған.

Адвокаттың айтуынша, алаяқ әйел Ордабаева бастапқы жарна ретінде 600 мың теңгесін төлеп, бұларды бір жылға үйге кіргізіп қойған. Сөйтіп, қалған ақшаны қалтасына басып табанын жалтыратыпты. Екі жылдан кейін бұларды әлгі үйді салған компания қуып шығады. Сөйтсе, үйдің құны 37 миллион

Айтуға оңай, естуге қиын, әрине. Қазақ «Ана бір қолымен бесікті, бір қолымен әлемді тербетеді» деп, әдемі суреттейді. Бірақ бесік пен әлемді әлдилеген ананың қолы жамандыққа, алаяқтыққа қалай барады деп қимайтынымыз да, қиналатынымыз тағы бар.

Быттыр халық өні «Ақжайнақты» орындайтын танымалы әнші Амангүл Орынбасарқызы да алаяқтығы үшін айыпталған болатын. Ол «Ақжайнақ» қаржы пирамидасын құрып, оған жұртты тартқан. Алғашқы кіргендер салған ақшасын екі еселеп қайтарып алыпты. Ал соңғылары көк тиынсыз қалады. Іс сотқа

теңге болып шығады. Пәтерді алған кезде алданғандар келісімшартты да оқымаған. Келісімшартта мұның бөліп төлеу арқылы сатып алынатыны жазылған. Сөйтіп, композитор да, оның құрбысы Назарова да, олармен бірге баспаналы болған тағы 35 адамдала қалыпты.

2016 жылы Алматы қаласының Алматы аудандық соты қылмыстық істің басты фигуранты Ферузаны соттап, оны 7 жылға бас бостандығынан айырады. Кейін Гауһардың өзі де іске шатылған. Концерт пен кештерден қолы тимеген әнші Ордабаеваның үстінен шағымданбапты. Бақыт Назарованың арызынан кейін, сот әнші мен Ордабаеваны сыбайлас деп қарайды. Сөйтіп, әнші сот залынан қолына кісен салып шықты. Сазгер Бас прокурорға «Араша болыңыз, істің ақ-қарасын айырыңыз» деп хат жазған. Гауһар туралы сөз осымен тәмам.

Амалсыз айтуға тура келеді. Соңғы жылдары алаяқтық қылмыстың 80 пайызын әйелдер жасайтын көрінеді.

жетеді. Сөйтіп, «Ақжайнақпен» танылған әнші «Ақжайнақпен» тынды.

Естеріңізде болса, быттыр Астана қаласында Сандұғаш Жұмабек есімімен әлеуметтік желі арқылы танылған әйел алаяқтықпен айналысқаны үшін сотталған болатын. Ол да әнші еді. Ол бірнеше миллион доллар мен бірнеше пәтерді алдап алып, қайтармағаны үшін айыпталған болатын. Күні кеше тағы бір қарындасымыз Америкада жұртты тақырға отырғызып, жаманаты бүкіл қазаққа таралды. Махаббат Әбдуәлиева риелторлық қызметпен айналысып, 15 адамды алдап соққан көрінеді. Енді ол 10 жылға дейін өмірін темір тордың арғы жағында өткізугі мүмкін.

Айтып ауыз жиғанша болған жоқ. Алматылық 37 жастағы әйел жұрттың 200 миллион теңгесін алып, тақырға отырғызып кетті. Ол «Қытай мен Қырғызстаннан арзан тауар әкелетін қаналым бар» деп жұрттың сеніміне кіріпті.

Жарас КЕМЕЛЖАН

БІЗДІҢ СҰХБАТ

ЕСЕППЕН ҚҰРЫЛҒАН НЕКЕДЕН ЕСТІ БАЛА ТУМАЙДЫ

Статистикалық мәліметке сүйенсек, елімізде 15 жасқа дейінгі жасөспірімдер жалпы халықтың 30 пайызын құрайды екен. Яғни 5 миллион 300 мың шамасында. Демек, осыншама баланың бүгінгі мен ертеңіне аландауымыздың жөні бар. Олар – елдің болашағы. Алайда көңілде күдік те жетерлік. Өйткені елдің бірқатар өңірінде балалар арасында бұзақылық көбейді. Қазір әлеуметтік желілердегі жаға жырытысып, соңы адам өліміне апарып соқтырған бейнекөріністен адам шошиды. Осындай тәрбиеге жат оқиғалардың өршуіне не себеп? Осыған орай Мәжіліс депутаты Ирина Смирнованы сөзге тарттық.

Жас қазақ: Ирина Владимировна, санаулы уақытта еліміздің бірнеше өңірінде құрбы-құрдастарын аяусыз соққыға жыққан мектеп оқушылары арасындағы төбелес көбейіп кетті. Бұл қайдан келген бейбастық?

И.Смирнова: Бұл жантүршігерлік оқиғалар бүкіл қоғамды елен еткізді. Балалардың бір-бірін аяусыз соққыға жығуы, олардың қан-жоса болып жатқан қатарластарына жаны ашымай, төбелеске қаймықпай қарап тұруы – қауіпті жағдай. Тәрбиеге баса мән беретін уақыт келді. Бұдан кейін бей-жай отыруға болмайды. Шынны айту керек, баланы тәрбиелеу үрдісі әлі де тынғылықты қолға алынып жатқан жоқ. Олардың көбісі қалай болса, солай өз беттерінше өсіп жатыр. Фильм мен ғаламтордағы түрлі ойынмен санасы ұланып, виртуалдан алған «тәлімін» өмірде тәжірибе жасап жүр.

Жас қазақ: Жалпы, осындай жасөспірімдер арасындағы қылмыстың өршуіне не себеп болып отыр?

И.Смирнова: Оған қоғамдағы қарым-қатынас әсер етіп жатыр деп ойлаймын. Егер қоғамда немесе отбасында ашу-ыза, жауыздық орын алса, бала психологиясына да ол ықпал етеді. Сондықтан, ең алдымен, қоғамда болып жатқан оқиғаға назар аудару керек. Екіншіден, болған оқиғаны жасырмай, ашық ақпарат тарату қажет. Мәселен, Түркістан облысында болған оқиға туралы айтайық. Онда бір балаға бірнеше жасөспірімнің зорлық көрсеткені туралы мектеп ұжымы хабардар болса да, олар бұны жасырып ұстаған. Заң орындарына хабар бермеген. Негізінде, мектептегі зорлық-зомбылық орын алса, ол туралы ақпарат жариялануы қажет. Ішкі істер орындары, мектеп әкімшілігі, әкімдік бәрі білуі тиіс. Сонда қылмыспен күресуге мүмкіндік болады. Әйтпесе, мұндай жауыздық әрі қарай жалғасып, тамырын кенге жайып кетеді.

Жас қазақ: Балалардың қатыгез болуының түп-тамыры неде деп ойлайсыз? Бұған кім кінәлі? Орта әсер ете ме, әлде мектеп немесе үйдегі жағдай ма?

И.Смирнова: Тәрбие алдымен отбасынан, үйден басталатыны белгілі. Одан кейін білім ордаларында жалғасын табады. Жалпы, қазіргі таңда отбасындағы тәрбие аса мәз болмай тұр.

(Жалғасы 3-бетте)

ОРАЙЫ КЕЛГЕН ӨҢГІМЕ

ҚАРТАЙҒЫСЫ КЕЛМЕЙТІН ҚАРТТАР

Шалдарымыз қартайғысы келмейді, кемпірлеріміз жасарғысы келеді. Қарттыққа асығу дейтін көркем мінезден айырылдық-ау, осы. Мәңгі жас болып, өмірдің мәнін – қыз-қырқын, қызыл-жасыл дүние деп түсінетін сияқтымыз. Бұл ниеттің бұзылуы!

(Бұл туралы 5-беттен оқыңыздар)

БИРЖАМЕТР

МҰНАЙ (brent)
62,03

DOLLAR
380.51

EURO
434,96

РУБЛЬ
5,76

ҚЫЗЫҚСТАН ҚЫЗЫҚТАРЫ

Іздетенім пәле,
Басып көрші,
қане!

(Жалғасы 2-бетте)

7 КҮН 168 САҒАТ

www.jasqazaq.kz

E-mail: jas_qazaq@mail.ru

SERPIN

Осы аптада Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың төрағалығымен Үкіметтің кеңейтілген құрамдағы отырысы өтті. Жиын барысында еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуына қорытынды жасалды. Сондай-ақ экономикалық өсімді әрмен қарай қамтамасыз ету міндеттері айқындалды.

міндеті қойылғаны мәлім. Осы бағытта жүргізілген жұмыстың нәтижесінде 1,8 млн адамның мәртебесі анықталды. 900 мың адамға қатысты жұмыс жалғасып, оны жыл соңына дейін аяқтау көзделді.

Денсаулық сақтау саласындағы цифрландыру өз жемісін берді. Атап айтқанда, медициналық мекемелер электронды құжат айналымына толық көшті. Тұрғындардың 90 пайызында электронды денсаулық паспорты бар.

Ендігі кезекте әлемдік экономикадағы тенденцияларды ескеріп, экономикалық өсімді әрмен қарай қамтамасыз ету керек. Осы бағытта Елбасы маңызды бағыттарды айқындап берді.

Тұрғындардың табысы мен тұрмыс деңгейі — мемлекет тиімділігінің басты өлшемі. Әрбір министр мен әкімнің жұмысы дәл осы өлшеммен бағаланады.

Елбасы «Ұлт жоспарында мемлекет ролін азайтуға, жекеменшік бизнесті

БАСЫМ БАҒЫТТАР БЕЛГІЛЕНДІ

Жиында жасалған баяндамалардың негізінде экономикалық-әлеуметтік салада атқарылған қыруар жұмысқа қысқаша тоқтала кетейік.

Премьер-Министрдің орынбасары Ерболат Досаевтың есебінде айтылғандай, өткен жылы 90 млн тоннадан астам мұнай және 55 млрд текше метрден астам газ өндірілді. Мұнай өндірісін үш зауыттың модернизациясы аяқталды. Бензин, дизель отыны, авиакеросин мен битумға сұраныс толығымен қамтамасыз етілді. Жанар-жағармай бағасы өскен жоқ. Мұны елеулі жетістік деп бағалаған жөн.

Бытыр өзін-өзі жұмыспен қамтитын 2,7 млн адамның мәртебесін анықтау

Ұлттық банк төрағасы Данияр Ақышев еліміздегі коммерциялық банктердің қызметін қадағалау жүйесі күшейтілгенін атап өтті. Нарықтан әлжуаз ойыншыларды шығару бағытында жұмыс жүруде.

2018 жылы құрдымға кеткен үш банк лицензиясынан айырылды. Бүгінде депозиттерді кепілдендіру жүйесінен олардың клиенттеріне төлем жасалып жатыр. Экономиканың басым бағыттарын қолдау үшін 600 млрд теңге несие беру тетігі іске қосылды.

Индустрия және инфрақұрылымды дамыту министрі Жеңіс Қасымбектің айтуынша, Индустрияландыру бағдарламасын іске асыру кезеңінде 1 250-ден астам жоба (7,9 трлн) іске қосылып, 120 мың тұрақты жұмыс орны құрылды. Бытыр 100 жоба (1,3 трлн теңге) іске қосылып, 13 мыңнан астам тұрақты жұмыс орны ашылды. 113 мыңнан астам отбасының тұрғын үй жағдайы жақсарды. Соның ішінде мемлекеттік қаржы есебінен 14 мыңнан астам отбасы арендалық және несиелік тұрғын үймен қамтамасыз етілді.

Премьер-Министрдің орынбасары — ауыл шаруашылығы министрі Өмірзақ Шөкеев нақты көрсеткіштермен есеп берді. Өткен жылы бидайдың әр гектарынан — 12,5 мың теңге, рапстан — 57 мың теңге, күнбағыс пен зығырдан — 22 мың теңге, суармалы жерлерде де мақтаның әр гектарынан — 300 мың теңге, картоп пен көкөністен — 1 млн теңге, бақша дақылдарынан — 1 млн теңге және жеміс-жидектен 10–11 млн теңге табыс алынған. Еліміз 930 мың тонна зығыр өндіріп, әлемде алғаш рет бірінші орынға шықты. Сондай-ақ 10 жылда орта есеппен жылына 2–3 мың гектар суармалы жер айналымға енгізілсе, тек бытырдың өзінде 65 мың гектар жер пайдалануға берілген.

Президент барлық баяндамаларды тыңдағаннан кейін Үкімет пен Ұлттық банктің, аймақ әкімдерінің қыруар шаруа атқарғанын атап өтті. Мемлекет басшысы «Ең төменгі жалақы 1,5 есе өсті. 500 мыңнан астам адам жұмыспен қамтылды. 113 мың отбасы жаңа баспанаға қол жеткізді. Кәсіпкерлік үшін барынша қолайлы жағдай жасалды» деді.

дамыту, бәсекелестік пен заң үстемдігіне негізделген экономиканың жаңа үлгісін құру міндеті қойылған. ЖІӨ өсімі ең әуелі тиімділікті арттыру, еңбек өнімділігін, шағын және орта бизнесті (ШОБ) күшейту есебінен болуы тиіс. Соңғы жылдары экономикадағы ШОБ үлесі 25–27 пайыз деңгейінде қалып отыр. Біздің міндет — 2025 жылға қарай оны 35 пайызға, 2050 жылға дейін 50 пайызға жеткізу, — деді.

Басқосуда банкрот мәселесі де сөз болды. Соңғы үш жылда қарызын қайтаруға қауқарсыз кәсіпорындар саны 2 есеге (3,7 мыңға) дейін өскен. Олардың қарызы 4 трлн теңгеден асыды. Елімізде берілген несиелердің басым бөлігі шағын кәсіпкерлікке тиесілі. Мемлекеттен несие алған кәсіпкерлердің қарызын қайтару үшін меншік капиталы жетпейтіндігі анықталып, борышкерлер тізімі артуда. Сол себепті банкроттық рәсімдерді оңайлату қажеттігі туындады.

Елбасы басты мынадай міндеттерді белгілеп берді.

— Біріншіден, экономиканың тұрақты өсімін 4 пайыздан кем емес деңгейде қамтамасыз ету. Озық 30 елдің қатарына қосылу үшін болашақта 5 пайыздық көрсеткішке қол жеткізу;

— Екіншіден, ЖІӨ-дегі шағын және орта бизнестің үлесін 28,2 пайызға арттыру;

— Үшіншіден, шикізаттық емес тауарлар мен қызмет көлемінің өсімін 24,7 миллиард долларға дейін, еңбек өнімділігінің өсімін 2016 жылғы мөлшерден 12,3 пайызға, инвестиция өсімін ішкі жалпы өнімнен 16,8 пайызға дейін жеткізуді қамтамасыз ету;

— Төртіншіден, өсімінің инклюзивті моделі аясында тұрғындардың орташа жан басына шаққандағы нақты кірісін 2016 жылғы көрсеткіштен 6 пайызға дейін арттыру.

Осылайша, жетістіктерді еселеу мен проблемаларды тез арада шешу жайы талқыланған бұл жиында әлеуметтік саланы дамыту мен отандық экономиканы диверсификациялауды көздейтін басым бағыттар белгіленді.

Талап ТІЛЕГЕН

Әлеумет.т⁰

ҚОЖАНАСЫРДЫҢ КҮЙІН КЕШКЕНДЕР

Ертеде байлардың есігінде жүріп күн кешкен, панасы жоқ жалғызділікті кемпір болыпты. Жаз шығып, ел жайлауға көшкенде, сүйенері жоқ кемпірдің жалғыз сиырын ұрламақ болып ұрылар келеді. Кемпір «Бұлар менің жалғыз сиырымды нысанаға алмақ болған екен, мен де бұларды алдайын», — деп ойлайды. Сөйтіп, жалма-жан бір шелек суды сапырып отырып, мынадай өлең айтыпты: «Сапырып-сапырып Арманға бер, құйып-құйып Алмасқа бер, есіктегі екеуге бер, төрдегі төртеуге бер, өзін іш те маған бер». Мұны естіген ұрылар: «Кой мұнымыз болмас, үй толы кісі әрі бізден екі есе көп, кетейік», — депті. Кемпір тапқырлығымен ұрыларды осылай қорқытты.

Бір жағы саятқы, бір жағы есепке құралған қағиданың арада ғасыр өтсе де маңызын жоймағаны танғалдырады. Мәселен, Алматының Әлмерек шағын ауданында тұрғындар күндіз де, түнде де үйін күзетуге көшкен. Шаңырақта жалғыз қалған қариялар күдікті кісіні көрсе, қорыққандарынан әлгіндей өленді әнге қосатын көрінеді. Өйткені әрбір үйді көзден таса жібермейтін желаяқ жігіттер қақпаның арғы жағындағы тіршілікті ііс арқылы сезетін жағдайға жеткен.

Иә, жұрт бұрын Әлмерек ауылымен мақтанатын. Қазір адамдар сол жерде тұратындарының айтуға ұялады. Өйткені өріп жүрген ұры көз алдында көлбеп қағып кетіп бара жатады.

Бірақ жиға танымалған соң, ешкімге жала жаба алмайсын. Сұғанақтардың ашқарактығы соншалықты, бас сұққан шаңырақтан керексіз затты да үттеп кетеді. Ыдыс-аяқ, тіпті соғым етіне дейін көтеріп кету әдетке айналған.

Зарлап шеккендер «Ұрылардан ұят болды. Қожанасырдың күйін кешіп отырмыз» дейді. Қожекеннің не дегенін білесіз бе? Қожанасыр айлы түнде есегіне мініп, ауылына бара жатады. Алдынан кездесе кеткен ұрылардан қашып құтылуын амалын таба алмаған соң, есегінің бауырына жата қалады.

«Кімсің, жөніңді айт?» — делі ұрылар. — Есектің қолыңмын, — дейді Қожанасыр. Ұрылар есекке таяу келіп, үніле қарап тұрады да:

— Бұл есек еркек қой! — дейді. Сонда Қожанасыр: — Шешем тойға кетіп, әкеммен бірге еріп келемін», — депті.

Шынында да солай болып тұр. Ұры емес, өздерінің ұялатындай жөні де бар. Басқан ізін білдірмейтіндер бір үйге бірнеше мәрте түсіп те, түскен сайын қожайындары түңілетін жағдайға жеткізген. Жұрттың жанайқайын біле тұра, қол қусырып отырған

тәртіп сақшыларының жайбасарлығына өкпелері қара қазандай. Мәселен, Серік Исмайыловтың үйі үш рет тоналған. Жарамды заттардың барлығын көтеріп әкеткен. Бұл сұмдықтың қанша уақытқа дейін созыларын білмеген ол: «Көршілерімнің терезесінде темір тор бар. Соны жуан арматурамен жұлып тастаған. Жаңа жылдан кейін үй тонаушылар тым көбейіп кетті», — дейді.

Айталы жігіттердің суыт жүрісіне тосқауыл қояр адам табылмай тұр. Осыны білетін сұғанақтар тым есіріп кеткен. «Дәніккеннен құныққан жаман» деген осындай-ақ болар. Тоназдықшытағы тамақты да алып кететіндігін естігенде, жағамызды ұстадық. Ешкімнен сескенбейді. Бұл «білгенінді істеп ал» дегені болар. Осындай жайсыз жағдайларға куә болып жүрген Смайыл Алғожаев: «МТФ-ның (бұрынғы ферма — редакциядан) қоршауының арғы жағында екінші балам тұрады. Ол үйге ұрылар үйреніп алды. 5–6 жыл болды, жылына екі реттен түседі. Қазаны, ыдыстарына дейін алып кетті», — дейді.

Жергілікті тұрғын Үмітгүл Дәулетбаева: «Компрессорды алған. Бір соғымның еті болатын. Соны әкетіпті. Екі балам да, әйелі де жұмыста. Енді олар телевизордан айырылып қаламыз ба деп қорқалды. Олар жоқта телевизорын үйге апарып қоя алмаймын қой», — деп мұның шақты.

Тал түсте тайрандаған ұрылар бейнебақылау камерасына түсіп қалса да, оларды ешкім ұстамаған. Қылмыс орнына жеткен полицияларды сол кеткеннен таппай қалады. Осыған байланысты түсініктеме берген Алматы қалалық полиция департаментінің ресми өкілі Салтанат Әзірбек аумақта осыған дейін екі ұрлық қана болғанын айтты.

Тұрғындар тәртіп сақшыларының сөзімен мүлде келіспейді. Шағын аудандағы ұрлықтың санынан жаңылғандықтарын айтады. Әзірше полициялар ұрылардың біреуін ғана анықтап, іздестіріп жатқан көрінеді.

Бет қатталып жатқанда:
Кеше Әділет министрлігінің баспасөз қызметі Қылмыстық кодекске ұрлықты қайталағаны үшін жауапкершілікті күшейтуді көздеуін түзету енгізілгенін хабарлады. Енді бірнеше рет жасалған ұрлық үшін 2 жылдан 7 жылға дейін бас бостандығын шектеу немесе мүлкін тәркілей отырып, сол мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жауапкершілік қарастырылатын болады.

Жолдасбек ДУАНАБАЙ

АПТАНЫҢ АЛТЫ АУЫЗЫ

3 200
адам биыл қажылыққа барады

94
қоянды бір түнде қырған қызылордалық браконьер ұсталды

56,6
миллион теңге. Астанада «Сөргек» арқылы салынған айыппұл мөлшері

68
азамат Арқада аң аулау ережесін бұзған

97
келі. Алматыда ірі көлемде есірткі тәркіленді

1,2
мың. Жайық өңірінде осынша жүргізуші көлікті мас күйінде тізгіндеген

Ерлан САИРОВ,
саясаттанушы:

«Қазақстанның банк жүйесін белгілі бір тәртіпке келтіру мәселесі өте өзекті. Ипотекалық болсын, әлеуметтік маңызы бар несиелер болсын банктер халыққа көмектесуге мүдделі болуы керек. Бұл біздің халықтың басым көпшілігінің бүгінгі таңдағы «тағдыры» деп айтуға болады»

Данияр АҚЫШЕВ, Ұлттық банк төрағасы:

«Өткен жылы нарықтан әлсіз ойыншыларды ысыру жұмысы жалғасын тапты. Тәуекелге бару қаупі жоғары үш банк лицензиядан айырылды. Бұл банктерді жабу процесі шегіне жетіп қалды. Қазірдің өзінде депозиттерді кепілдендіру жүйесінен төлемдер жүргізіліп жатыр. Бұның бәрі ешқандай бюрократиясыз, заңнамалық тұрғыда әрі барынша жылдам, азаматтар үшін ыңғайлы жағдайда жүргізілуде»

Қызықтары

Көлік жүргізушілеріне жолда жүргенде сақ болған жөн. Өйткені тас жолда шопырды шошытатындар көбейіп келеді. Мәселен, алматылық бір жігіт туралы бейнежазбаны көрген жұрт жағасын ұстады.

КӨЛІК АҢДЫҒАН ӘПЕНДІ

Онтайлы сәтті пайдаланған жүргінші көліктің алдына әдейі жүгіріп шығады. Темір тұлпарға соғылмай жатып, байбалам салған «жанкешті» көліктегі бейнетіркегішке түсіп қалыпты. Абырой болғанда, жүргізуші дер кезінде тежегішті басып үлгерген. Осы сәтте жол полициясы қызметкерлері де келе қалыпты. Өз өмірімен ойнап, акша бопсалауды көздеген азамат шала мас күйінде қолға түсті. Дәл осындай оқиға ізін суытпай Ақтау қаласында да тіркелді. Ол да бейнежазбаға түсіп қалған. Зарлап шегуші болып көрінгісі келгендердің айласы іске аспады.

Еліміздің бірнеше аймағында қайталанған оқушылар арасындағы төбелес ешкімді де бейжай қалдырмады. Өйткені қазір интернет жүйесі ашық. Болып жатқан оқиғаның барлығы әлеуметтік желі де жылдам таралады.

Ең қиын саланың бірі — оқу-ағарту саласы. Оқушылар арасындағы әлімжеттік, зорлық-зомбылық оқиғалары осыны айғақтайды. Бұл — қоғамның шындығы. Оны мойындауымыз керек. Осы орайда «кім кінәлі?» деген сауал туындайды. Мұғалім кінәлі ме, әлде жалпы оқу жүйесіндегі тәлім-тәрбие дұрыс емес пе? Әлде ата-ана кінәлі ме? Енді осыған жауап іздейтін болсақ, бұл

Мұрат БАҚТИЯРҰЛЫ, Сенат депутаты:

«Айналайын, баланың еті — менікі, сүйегі — сенікі» дейтін болған. Олай дегені — қалай тәрбиелесен де, өз ықтиярын дегені. Тек бала хат таныса болғаны. Кезінде кейбір ер ұстаздар бізді де 1-2 рет тартып-тартып жіберетін. Бірақ сол жағдайды ата-анамызға келіп айтпайтынбыз. Мұғалімдікі дұрыс емес. Дегенмен, біз сол кезде артық кеткенімізді түсінетінбіз. Ұстазымыздың бізді шапалақпен тартып жібергенін дұрыс көретінбіз. Қазір заман басқа. Ұру, сабау ешқандай этикаға келмейді. Сондықтан мұғалімнің ұстамды болғаны жөн. Мектепке ер немесе әйел адамды жұмысқа қабылдағанда психологиялық жағынан тексеру керек.

Жоғарыдағы мәселелердің барлығы «Ұстаз мәртебесі туралы» заң жобасы аясында талқыланып жатыр. Жакында Қызылордаға барып, ұстаздар қауымымен кездестік. Бізді ерекше толғандырғаны — ер мұғалімдердің аздығы. Оған себеп материалдық жағдай екені даусыз. Өйткені ұстаздардың әлеуметтік жағдай жақсы деп айта алмаймыз. Жұмыстары күрделі, ессесіне, жалақысы аз. Сондықтан «Ұстаз мәртебесі туралы» заңның негізгі мақсаты — оларды артық жұмыстардан босату. Сонымен қатар үздіксіз 30 жыл қызмет еткен

Мәселенің мәні

(Басы 1-бетте)

Себебі ажырасу көбейіп кетті. Тек жас отбасылар ғана емес, ұзақ уақыт бірге тұрған, тіпті 50 жас шамасындағы адамдардың да шаңырағы шайқалып жатады. Соның салдарынан отбасылық құндылық жойылып барады. Осындай жағдайды болдырмау үшін, бұл тақырыпта тереңірек зерттей отырып, отбасын құру, оны сақтап қалу туралы жас отбасыларды және шаңырақ көтергелі жүрген жастармен алдын ала жұмыс жүргізу қажет. Тек неке туралы куәлікті алған соң ғана емес, оған өтініш жазардың алдында 1-2 ай бұрын олардың саналарында отбасы құндылығы жайлы, бір-бірінің алдында қандай міндетті бар екенін түсіндіріп, отбасын құруға о баста қалыптастыру керек. Бірақ қазіргі уақытта осындай жұмыс жүргізіліп жатқан жоқ. Өкініштісі осы...

Сонымен қатар қазір есеппен шаңырақ көтеретіндер көп. Мысалы, қыздар да ауқатты жігіттерге тұрмысқа шығып, үлде мен бүлдеге оранғысы келеді. Кейін онысынан опық жеп, өкініп жатады. Бұл да баланың санасына кері әсерін тигізеді. Сондай-ақ екі бауатты отбасы қандай да бір бизнес жоспарды жүзеге асыру үшін де балаларын қосып, құдандалы болады.

Ал мектеп тәрбиесі туралы айтар болсақ, қазір білім беру жүйесі жаңарып, білім беру мазмұны өзгеріп жатыр ғой. Соның салдарынан соңғы уақытта мектептердегі тәрбие құндылығы келмеске кетті. Бұрын оқушыға берілетін әрбір тапсырма, әрбір жаттығу, мәтін мазмұны, тарихтан алынатын мысал — барлығы тәрбиелік бағытта болатын. Қазір ондай жоқ. Өкінішке қарай, біз осыны жоғалтып алдық. Олай дейтінім, қазір мектеп рейтингісі тек оқу көрсеткіші бойынша ғана анықталады. Егер ҰБТ-дан жақсы ұпай жинаса, сол мектеп үздік болып саналады. Тек қылмыс болмаса болды. Бірақ олардың саналарында отбасы құндылығы жайлы, бір-бірінің алдында қандай міндетті бар екенін түсіндіріп, отбасын құруға о баста қалыптастыру керек. Бірақ қазіргі уақытта осындай жұмыс жүргізіліп жатқан жоқ. Өкініштісі осы...

бірнеше рет жасөспірімдердің жазасын өтейтін орында болдым. Мысалы, Алматыдағы колонияда бұрын 100-ден аса адам болса, биыл оның саны 40 шамасында ғана. Сол сияқты Алматыдағы арнаулы мектептегі балалардың саны да едәуір азайған. Бірақ қылмыс қайтадан күрт өршіп кетті. Бір уақытта бірнеше қалада жантүршігерлік оқиғаның орын алып жатқаны, бүкіл елдің түкпір-түкпірінде мәселенің бар екенін көрсетіп отыр. Онымен жүйелі түрде жұмыс жүргізу керек.

Jas qazaq: Енді бұл мәселелерді шешу үшін қандай шара қолданылмақ?

И.Смирнова: Жағдайды өзгерту үшін балалардың түрмеге немесе арнаулы

БАЛАМЫЗДЫҢ НЕМЕН АЙНАЛЫСАТЫНЫН БІЛМЕЙМІЗ

ұстаздардың еңбек демалысына шығуына мүмкіндік беру. Алайда демалысқа ерте шыққан ұстаздың зейнетақысы қанша болады? Сол жағы алаңдатады. Бұл жерде мұғалімге таңдау жасатқан жөн. Тағы бір үлкен ұсыныс — сынып жетекшілеріне берілетін жалақыны көбейту. Қосымша жұмыстарды азайту, жеңілдік беру секілді ұсыныстар заң жобасында бар. Бұл бір ауыздан мақұлданады деуге келмейді. Бұның артында үлкен қаржы жатыр. Ертен мемлекет қаржыны бөлуге дайын ба, әлде дайын емес пе? Сол жағы әлі талқыланады. Өйткені ұстаз мамандығы — ең қиын, жауапкершілігі жоғары мамандық. Жалақысы өте аз. Мәселен, ірі компанияларда еден жуушы 200-250 мың теңге алады. Осы әділеттілік пе? Әрине, әділетсіздік. Өйткені мемлекеттің капиталы — адам. Ал адам капиталын жасайтын — мұғалімдер. Сондықтан сала мамандарының аз жалақы алатындығы алаңдатады. Болашақ заңда мұғалім мамандығын тандағандардың стипендиясын көтеру мәселесі де бар. 4 жыл оқиды. Бірақ басқа мамандықтарға қарағанда стипендиясы жоғары болады. Ал жоғары оқу орындары келешек мұғалімдерді ақылы түрде дайындауды доғару керек. Егер біз мұғалімдердің айлығын көбейтсек, осы мамандыққа ұмтылатындардың да қатары көбейеді. Олардың қатарын жігіттер де толықтыратындығы даусыз.

Халқымызда «Ұстаз талантты болса, шәкірті талапты болады» деген аталы сөз бар. Талантты ұстаз өз ортасын таңғалдыру үшін шәкіртің тамсандыру, білімге құштарлығын оятуы керек. Мұғалім жалған атак, жалған абыроймен биікке көтеріле алмайды. Тәжірибелі, шебер ұстаздар білім және ғылым министрлігінің марапаттарына ғана ие болады. Ал одан тыс марапаттың еш салмағы да, мәні де жоқ. Әлдебір ұйымдардың жалған төсбелгілерін сатып алып, кеудесіне тағу — ұстаз үшін ұят. Ондайға баратын ұстаздарды түсінбеймін. Өкінішке қарай, біз оны заман шектей алмаймыз. Бәрі мұғалімнің санасына байланысты.

жерде барлығы кінәлі деп айтуға болады. Сол себепті мәселеге атқарушы билік, білім және ғылым министрлігі ерекше назар аударуы керек. Көп нәрсе бос жүрістен туындайды. Балаларға арналған үйірме көп. Бірақ бәрі ақылы. Баласын үйірмеге беруге көптеген ата-аналардың мүмкіндігі жоқ. Екінші мәселе — ата-аналарға ақпарат берілуі керек. Өйткені біз бала тәрбиесіне өте неміскендей қарайтын болдық. Баламыздың бос уақытында немен айналысатынын білмейміз. Кіммен дос, сабағы, тәртібі қалай? Мектеппен тығыз байланыс жасаймыз. Барлығын ұстаздарға ысырып тастайтын жағдайға жеттік. Сондықтан ата-аналардың жауапкершілігін заңмен күшейткеніміз жөн. Балалар ата-ананың тәрбиесінде болуы керек. Үшінші жағынан мектептің де кінәсі бар. Мектеп директоры, сынып жетекшісі, ұстаздар, тиісті тәрбие жөніндегі орынбасарлар бар. Олар әрбір оқушының психологиясын, қандай отбасынан шыққанын біледі. Мінез-құлқы да таныс. Өткендегі бейнежазбаның бірінде төбелес мектеп дәретханасының ішінде болып жатыр. Егер оқиға басқа жерде болса, түсінемін. Ал мектептің ішінде болса, онда мектептің директоры бастап жұмыстан кетуі керек. Болар іс болған соң, кінәліні іздеуден гөрі, мүмкіндігінше осы мәселені азайтуды ойлаған да дұрыс. Оның бірнеше жолы бар. Біріншіден, мектептегі үйірмелер оқушылар үшін тегін болуы керек. Сабақтан кейінгі бос уақыттың бір бөлігі мәдени, спорттық шараларға арналғаны жөн. Екіншіден, ата-ананың жауапкершілігін күшейтетін заңдарды енгізу қажет. Жалпы, бала тәрбиесінің 80 пайызы ата-анаға байланысты. 20 пайызы мектеп пен араласатын ортасына катысты. Ата-ана баласына дұрыс тәрбие берсе, ол дұрыс азамат болып өседі. Бала аяғынан тік тұрып кеткенше, ата-анасының бақылауында болсын. Үшіншіден, сабаққа кіргеннен кейін барлық бала мектептің тікелей қарамағында. Түрлі бақылау камералары, арнайы кезекшілік, психолог бар. Барлығы мінезі киян балалармен жұмыс жасауы тиіс. Бұл мектептің ұжымының міндеті.

Еліміздегі әрбір мектепке тәртіп сақшысы бар. Мектептегі қауіпсіздікке жауап беретіндіктен, кейбір оқиғаға олар да жауапты. Бәрінен де өткір мәселе — бала ұратын мұғалімдердің кездесетіндігі. Жалпы, мұны қоғам болып қарастыруымыз қажет. Мысалы, Англияда дәстүрлі мектептер бар. Көптеген британдықтар балаларын сондай мектепке береді. Ал Данияда өткен ғасырларда тәртіпке бағынбаған, дұрыс оқымаған балаларды ұрып жазалау дәстүрі болған. Біздің бабаларымызда да осындай әдет болған. Кезінде молдалар жазалау үшін міндетті түрде шыбықты қолданған. Баласын молдаға оқуға берген қазақ

ЕСЕППЕН ҚҰРЫЛҒАН НЕКЕДЕН ЕСТІ БАЛА ТУМАЙДЫ

Артынша жоспары ойлағандай болмай, ата-аналар өзара келіспей қалса, балаларын зат сияқты екіге бөліп алады. Олардың көбі ортадағы баланы ойламайды. Бұрын олай болмап еді. Сондықтан отбасын құрмас бұрын жастарға өмірде кездесетін қиындықтарды жеңуге бағыттап, қандай жағдай болсын өмірдің ашы-тұшысын бірге көріп, ұлағатты ұрпақты қорғап өрбітіп отырған отбасыларды үлгі ету қажет. Сондай шаңырақта ғана саналы ұрпақ тәрбиеленеді.

Балаларын өмір тәжірибесін алуға мүрсат бермей, олар үшін өздері шешім қабылдап, өмір бойы қастарында жүретіндей жасық қылып өсіретін отбасылар да бар. Сондай балалар кейін қиындыққа тап болғанда шешім қабылдай алмай, зәбір көретін нысанға айналуы мүмкін. Сондықтан ата-аналар баланы жастайынан үлкен өмірге дайындау керек.

Jas qazaq: Тәрбие тал бесіктен дейсіз ғой?

И.Смирнова: Кейбір ата-ана баласын балабақшадан бастап өзіне тиіскен адамды жұдырықтауға баулиды. Ол дұрыс емес. Осыдан соң баланың психологиясында жауыздық қалыптасады.

Ұлттық экономика министрлігі қаржыны үнемдеу мақсатында қосымша білім беру орталықтарын оңтайландыру жұмысын жүргізіп жатыр. Бұл — үлкен қателік. Ондайды азайтқанның орнына қайта көбейту қажет. Өйткені балалар саны да артып келеді. Жалпы, қосымша білім беру орталықтарына баратын бала мектепте озат болмаса да, басқа ортаға түсіп, жана қырынан танылып, өзіне деген сенімі күшеюі мүмкін. Сондықтан қосымша білім беру орталықтары оқушылар үшін өте маңызды. Ал олардың аздауы — бүкіл ел үшін үлкен шығын. Қаржылық жағынан емес, әрине, құндылық жағынан.

Ал зорлық-зомбылық туралы мәселе бұрын көтерілген болатын. Мысалы, Бас прокуратурада Жақып Асановтың басшылығы кезінде қылмыстың алдын алу туралы ауқымды шара өткізілген. Бұл жоба бойынша балалармен, қиын жағдайға тап болған отбасылармен жүйелі жұмыс жүргізілген еді. Содан соң, олардың мәселесі білім және ғылым, әлеуметтік және еңбекпен қамту министрліктерінің құзырына берілетін. Алайда бұл жоба тоқтап қалды. Қайтадан қолға алынуы керек деп ойлаймын. Өйткені, бұл мәселе қазір бақылаусыз қалды.

Jas qazaq: Көмелетке толмағандар арасындағы қылмыс көрсеткішінде соңғы 10 жыл ішінде қаншалықты өзгеріс бар?

И.Смирнова: Негізінен, көмелетке толмағандар арасындағы қылмыс саны азайған болатын. Мен

мектепке жіберу жасын төмендетудің қажеті жоқ. Оларды қорқытпау керек. Балалармен позитивті түрде байланыс орнатып, бұзақылықтың түп-төркініне үніліп, ондағы жөбірленуші мен қылмыскер ретінде әлімжеттік жасаған, күш көрсеткен күдіктілердің әрқайсысымен тыңғылықты жұмыс жүргізіп, себебін анықтау қажет. Ішкі істер министрлігі мен білім және ғылым министрлігінің бірлесіп жұмыс жүргізіп жатқанын қолдаймын. Бірақ бұған тек ішкі істер министрлігі мен білім және ғылым министрлігінің ғана күші жеткіліксіз деп ойлаймын. Үкімет қоғам белсенділерінен, оның ішінде педагогтар мен кәсіби психологтардан, аналитик-сарапшылардан тұратын топ құрып, бала тәрбиесі жөнінде стратегиялық жоспар жасап, сол бойынша жұмыс жүргізу қажет. Өйткені бұрынғы тәсіл қазір жарамсыз.

Jas qazaq: Жасөспірімдер арасындағы қылмысты тиіс мақсатында заңға өзгеріс енгізілуі мүмкін бе? Бұл мәселеден қалай артылуға болады?

И.Смирнова: Егер заңға өзгеріс енгізу қажет болса, алдымен, балабақшадан университетке дейінгі білім ордаларындағы барлық мамандардың болған жағдайды жасырғаны үшін жауапқа тартуды қолға алу қажет. Барлығы ашық болуы керек. Сонда ғана жағдайды өзгерте аламыз деп ойлаймын.

Jas qazaq: Әңгімеңізге рахмет!

Сұхбаттасқан Нұрдуллет ТАЛҒАТҰЛЫ, Астана

Фотоайғақ

БАЛАҚҚЫРЫЛҒАН

ЖАЙЫҚ ӨЗЕНІ. АТЫРАУ

Жылжымайтын мүлік

2004-2007 жылдары еліміздегі жылжымайтын мүліктің бағасы күн сайын қымбаттады. Маклер үшін «қой үстінде бозторғай жұмыртқалаған заман» туды. Ипотека алуға асыққан көпшілік банк табалдырығын тоздырды. Көрсеткішке көз салсақ, 2004 жылдан бастап 2007 жылдың ортасына дейін елімізде 200 000 ипотекалық несие берілді. Жалпы сомасы 1 157 200 000 000 теңгеге.

БҮГІНГІ ИПОТЕКАНЫҢ СИПАТЫ

Сол жылдары бір танысымыз «баға енді көтеріле береді, үй алып қалу керек» деп дүрмекке ілесті. Сөйтіп Алматының қас қаласындағы ескі үйден бір бөлмелі пәтерді 120 000 долларға сатып алды. Әрине, ипотекаға. Әлгі пәтердің құны ондай бағаға татымайтыны белгілі. Бірақ тұрғын үйдің бір шаршы метрі 5000 долларға дейін жеткенде, ол жағын ойлауға мұрша болды ма? Қазір сол таныстың іші ұдай ашылды. Тапқан табысының едәуір бөлігін қуықтай ескі пәтер «жұтып» жатыр. Әне бір жылы «пайызын төлеп біттім, енді негізгі қарызға кірістім» деген. Шаршаңқы жүзінде «бұл қамыттан қалай құтылам» деген сұрау тұрды. Не деп жұбатасын? «Қап» дейсін, сәл шыдағанда... Ал мұндайлар қаншама!

Рас, ипотека қамытын сүйретіп жүргендердің жүгін мемлекет барынша жеңілдетуге тырысты. 2015 жылы Үкімет пен Ұлттық банк доллармен алған ипотекалық несиеді қайта қаржыландыру бағдарламасын бекітті. Соған сәйкес, банктер кешіктірілген қарызды, үстемесін (пеня) кешірді. Негізгі қарызды теңгемен есептеді. Бұған қазынадан 130 млрд теңге бөлінді. Сол көмектің арқасында 23 мың борышкер жалғыз баспанасын сақтап, ай сайынғы төлемін біршама жеңілдетті.

Жуырда «Ел бірлігі» қоғамдық бірлестігінің жетекшісі Шолпан Ризабекова тұрмысы төмен борышкерлердің қарызын кешіру керек деген ұсынысын ортаға тастады: «1, 2 топтағы мүгедектердің, толық емес отбасы, соғыс ардагерлері, қиын жағдайға тап болған зейнеткерлердің қалған қарызын кешіру керек». Оның айтуынша, ипотеканы қайта қаржыландыруға бөлінген қаржының қалғанын осы мақсатқа пайдалануға болар еді. Ұлттық банк ұсынысты қарастырып жатқанымен, қандай шешімге келетінін айту қиын. Мәселені оң шешкен күннің өзінде, ертеңгі күні әлгі топқа кірмейтін борышкер «онда менің де қарызымды кешіріндер» деп шықпасына кім кепіл? Оның үстіне, ипотека алмаған жандардың пікірін де ескерген жөн шығар. Өйткені осы ақпарат шыққалы өз наразылығын білдіргендер көп.

Олардың уәжі ортақ: не үшін біреулердің несиесі біздің есебімізден төленуі тиіс? Қайткенде де, бұл оңай шешілген түйін емес.

«Аузы күйген үрлеп ішеді» деп, бүгінде ипотека алғандар қарызға батпау жағын күйтеді. Таяуда «Баспана» ипотекалық ұйымының сыртқы коммуникациялар департаменті есеп берді. Олардың дерегінше, былтыр іске қосылған «7-20-25» бағдарламасымен пәтер алғандар орта есеппен айына 55 000 теңге төлейді. Осы күнге дейін ешқайсысы да тиісті төлемін кешіктірмеген. Несие алғандардан ай сайын 170 млн теңге түсіп отыр. Негізінен 8-14 млн теңге көлеміндегі баспанаға қызығушылық жоғары. Егер 8 млн теңгенің пәтерін сатып алса, айына 45 000 теңге төлейді. Пәтерді жалға алса, одан да көп төлеуі мүмкін. Әрі жалға төлеген ақша желге ұшқанмен бірдей. Сондықтан көпшілік үшін тиімді.

Қантардың соңындағы мәлімет бойынша, «7-20-25» бағдарламасы бойынша тұрғындардан 7949 өтініш түскен (92 млрд теңге). Банктер тарапынан 4612 өтініш (55 млрд теңге) мақұлданды. Алдағы уақытта ипотекаға баспана сатып алатындар саны көбеймесе, азаймайды. Айталық, былтырғы жылы банктер күніне 30 несие берген. Оның жалпы сомасы 47 млрд теңгені құрады. Әрбір төртінші несие – ипотека. Жұрттың ипотекалық несиеге сұранысы артқан

құрамында 6,6 млн адам – жалдамалы жұмыскер (тұрғындардың 31,1 пайызы), 2,1 миллионы – өзін-өзі жұмыспен қамтитындар. Олардың тұрақты табысы жоқ. Мұндай жандарға арендалық баспана тиімді болар еді. Өйткені оның ай сайынғы төлемі аз. Әрі үзбей төлеп тұрса, кейін баспананы өз атына ауыстыра алады.

«Тұрғын үй сертификаты» туралы да айта кетейік. Әрине, бұл – баспанаға қолжетімділікті арттыру үшін жасалған қадам. Біраз өңірде осындай сертификат үлестірілді. Мәселен, Астана әкімдігі «Тұрғынүйқұрылысжинақ банкімен» бірлесіп тізім жасады. Әлеуметтік жәрдем беруді жүзеге асыру шеңберінде бірлескен іс-қимыл туралы келісімге өткен жылғы 5 желтоқсанда қол қойылды. Ал соңғы мәліметке қарасақ, биылғы 21 қантарға дейін берілген 100 сертификат алғандардың 18-і ғана банкке өтініш жасаған. «Елорда инфо» жазғандай, сертификат алушылар жаңадан берілген үйлерден өздерінің талабына сай келетін пәтер таба алмапты. 9-12 млн теңге көлемінде 1-2 бөлмелі, 25 млн теңгеге (одан жоғары сомаға алуға рұқсат жоқ) үш бөлмелі пәтер жоқ дегенді алға тартқан. Тағы бір қиындық нысандарды пайдалануға беру мерзімімен байланысты. Салынып жатқан үйлердің көбі биыл екінші тоқсанда беріледі. Ал бұл уақытқа дейін сертификаттың мерзімі де бітеді. Осыны есепке алып, қалалық мәслихат шешіміне бірнеше өзгеріс енгізу қажеттігі айтылды. Оған екінші нарықтағы тұрғын үйді қосу, пәтер бағасын өзгерту, сондай-ақ баспана іздеуге берілетін мерзімді ұзарту кіреді. Егер бұл өзгерістер мақұлданса, онда сертификаттың пайдасы тиеді. Екінші нарықтағы тұрғын үйді қосу жайына келсек, жеңілдетілген ипотекалық бағдарлама бойынша тек жаңадан салынған үйден ғана пәтер сатып алуға болады.

сайын, банктер түрліше несиелеу бағдарламасын ұсынады. Мемлекет те соңғы жылдары жұрттың баспанаға қолжетімділігін арттыру мақсатында «Нұрлы жер», «7-20-25» сияқты бағдарламаларды қабылдады. Тұрғын үй жинақ қоры жүйесінің жолға қойылғаны өз алдына.

Әйтсе де, тіпті жеңілдетілген ипотекалық бағдарламаға кез келген адам жүгіне алмайды. Ол бағдарлама бойынша алғашқы жарна – 20 пайыз, қалған 80 пайызды банк несиеге береді. Бірақ жеме-жемге келгенде банктің талабы күшті. Ең әуелі тұрақты жұмысың бар ма, зейнетақы жинақтау қорына жарна үздіксіз түсе ме, соған қарайды. Әрі мойнында қарыз болмауы керек. Бас банкир Данияр Ақышев «7-20-25» бағдарламасы іске қосылғанда мынадай кеңес берген-тұғын: «Ипотека алатын кезде адам өзінің мүмкіндігін бағамдап, 25 жыл несие төлегісі келе ме, соны ойлануы қажет. Мәселен, 10 млн теңгеге пәтерді ипотекамен алса, 2 млн теңге – алғашқы жарна. Ай сайынғы төлем – 57 мың теңге. Оны 25 жыл төлейді. Бұл үшін кемінде айына 112 000 теңге табысы болуы керек, яғни жалақының 50 пайызы өзінде қалуы тиіс».

Тағы да статистикаға жүгінсек, еліміздегі 18 миллионнан астам халықтың ішінде 9,2 миллионы еңбекке жарамды. Оның ішінде жұмыспен қамтылғандар – 8,7 млн, ал 440 мың адам – жұмыссыз. Жұмыспен қамтылғандар

Өйткені халықты баспанамен қамтуды көздейтін бағдарлама құрылыс саласын жандандыруды көздейді. Сондықтан екінші нарықтағы тұрғын үйді қосу туралы ұсыныс өтпеуі мүмкін.

Айтпақшы, жуырда Ұлттық банк тарапынан пәтері бар тұрғындарды да 7-20-25 бағдарламасына қатыстыру туралы ұсыныс айтылды. Данияр Ақышев «Меншігінде баспанасы бар адам да өзінің тұрғын үй жағдайын жақсартқысы келсе, басқа аймаққа көшіп жатса, өзге де қажеттіліктеріне қарай осы бағдарламаға қатыстырған дұрыс» деген пікірде. Алайда «7-20-25» бағдарламасы әу баста баспанасы жоқ жандарға арналғандықтан, бұл ұсыныс күйінде қалуы мүмкін. Оның үстіне, пәтерін кенейткісі келетін адам басқа бағдарламаны таңдай алады.

Сондай-ақ 2 ақпаннан бастап ипотекалық несие төлемі 180 күнге кешіктірілген жағдайда банктерге сыйақы алуға тыйым салынады. «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» заңына осындай өзгеріс енгізілді. Бұл жеке тұлғаның (заямшы) сыйақы қарызын ұлғайтуға жол бермейді. Банктердің борышкерге қатысты дер кезінде шара қолдану жауапкершілігін арттырады.

Мұның бәрі бүгінгі ипотеканың сипаты мүлде өзгергенін аңғартады. Таңдау көп. Ең бастысы, мемлекет тарапынан реттеледі.

Гүлнар АХМЕТОВА

Сұрақ-жауап

Альберт РАУ,
Мәжіліс
депутаты:

– Жаңа жылдан бастап бірыңғай жиынтық төлем енгізілді. Соны электронды түрде біреу-біреу төлеп көрді ме? Салық комитетінің сайтында да, e-gov арқылы да мұны жүзеге асыру мүмкін емес. Кеше «Қазпошта» арқылы төлеуге әрекет жасадым. Сілтеме бар, басуға болады, бірақ төлем жасай алмайсың. Бұл осы салыққа деген көзқарасты білдірсе керек! Өз басым осы төлемді қолдаймын. Мемлекеттік кірістер комитетінің мәліметіне сәйкес, 2019 жылдың 25 қаңтарында 1495 адам төлемді! Ал біз жүз мың, тіпті миллиондаған адам туралы айтамыз.

Әлихан СМАЙЛОВ,
қаржы министрі:

– Шынымды айтсам, бүгінгі күнге дейін бұл түйткіл туралы білмеймін. Бұл салықты төлеуге байланысты қандай да бір қиындық бар екенін естімедім. Өйткені салық органының ревизиттері бар, төлем коды бар. Ешқандай қиындық болмауы тиіс.

P.S

Қаржы министрінің баспасөз қызметі хабарлағандай, бірыңғай жиынтық төлемді (БЖТ) e-gov порталында наурыз айынан бастап онлайн төлеуге болады.

Өткен жылы құрдымға көткен «Астана банк» 275 мың есепшот бойынша 37,5 млрд теңге (99,3 млн доллар) қарыз.

38 ТЕҢГЕ ДЕ АҚША!

Осы аптада көптен күткен ақша қайтару операциясы басталды. Екі күннің ішінде банк 22 млрд қарызын қайтарды. Банктің бір клиенті алғашқы күні тан атпай кезекке тұрып, 38 теңгесін алып кеткен көрінеді.

ИНФОГРАФИКА

ЖАЛАҚЫ

(2018 жылғы IV тоқсандағы мәлімет)

Номиналдық жалақы (орта есеппен) – **176 050 теңге**

САЛА БОЙЫНША

ТАУ-КЕН
ӨНЕРКӘСІБІ –
390 400

ҚАРЖЫ ЖӘНЕ
САҚТАНДЫРУ –
364 700

ҒЫЛЫМИ
және
ТЕХНИКАЛЫҚ
ҚЫЗМЕТ –
332 500

АҚПАРАТ
және
БАЙЛАНЫС –
261 700

ҚҰРЫЛЫС –
227 500

БІЛІМ
БЕРУ –
107 900

Ең
ЖОҒАРЫ
жалақы –
13 192 400
(тау-кен өнеркәсібі,
қаржы және
сақтандыру, өзге де
өңдеу өнеркәсібіндегі
бас директордың
айлығы)

Ең
ТӨМЕНГІ
жалақы – **15 600**
(білім беру,
мемлекеттік басқару
саласы ғимаратында
еден жуушының
айлығы)

Соңғы күндері мектеп жасындағы балалар бірін-бірі аяусыз ұрып-соғып, қаракез қыздарымыз бірінен соң бірі жат қылық көрсетіп, ұлтты ұятқа қалдыратын болып жүр. Ал шал-кемпірлеріміз базар жағалап, көше бойында қайыр тілеп жүр. «Осының бәрі қазақ жанының, ұлт мінезінің, бала тәрбиесінің өзгеруінен» дейді көзқарары жұрт. Ал бұған зиялылар не дейді? Жазушы Жұмабай Шаштайұлымен сұхбатымыз осындай түйінді мәселелер төңірегінде өрбиді.

Жас qazaq: Қырғызстанда қайыршы шал-кемпір жоқ дейді. Ал біздің қариялар мен баласын көтерген аналар көше, базарда қайыр сұрап жүреді. Бұл намыстың азайғаны ма, әлде шынымен жағдайымыз мүшкіл ме? Әңгімені осыдан бастасак...

Ж.Шаштайұлы: Қырғыз дүниежүзілік қауымдастықтармен қатты араласып кетті. Олар ақша табуын жолын жақсы менгерді. Мысалы, Ресейдің ең үлкен

ақша билегенде осындай арсыздықтарға барады. Адам жаны ақшамен арбалып, мінезі ақшаның буымен құбылып кетті. Осы заман осылай кете берсе, жамандық пен жақсылықты, шындық пен әділетсіздікті айыра алмайтын халге жетеміз. Торқалы той, топырақты өлімде ғана қазақтың ұйымшылдық, берекесі-бірлігі көрінеді. Бірақ қазақтың бауырмалдық қасиетіне үлкен нұқсан келіп жатыр. Мұзды мұхиттың мұзы сияқты шетінен еріп, құлап жатыр. Ол ашы суға барып қосылады. Ашы су көп, тұщы су аз. Теңізде жүріп су таба алмай, шөлден өлетін теңізші сияқты хәлдеміз. Яғни қалың қазақтың ішінде жүріп, бауырмалдық, кісілік қасиеттерге зәруміз. «Заман Қазақстан» газетінде жүргенімде Әзірбайжанға жиналысқа бардым. Сонда Ернес Жансевер деген Қазақстаннан кеткен

“ ШАЛДАРЫМЫЗ ҚАРТАЙҒЫСЫ КЕЛМЕЙДІ, КЕМПІРЛЕРІМІЗ ЖАСАРҒЫСЫ КЕЛЕДІ. ҚАРТТЫҚКА АСЫҒУ ДЕЙТІН КӨРКЕМ МІНЕЗДЕН АЙЫРЫЛАДЫҚ-АУ, ОСЫ. МӨНГІ ЖАС БОЛЫП, ӨМІРДІҢ МӨНІН – ҚЫЗ-ҚЫРҚЫН, ҚЫЗЫЛ-ЖАСЫЛ ДҮНИЕ ДЕП ТҮСІНЕТІН СІЯҚТЫМЫЗ. БҰЛ НИЕТТІҢ БҰЗЫЛУЫ!

Жас qazaq: Немеренің құралпы балалардың бойынан, болмысынан қазаққа жат қандай мінез байқайсыз?

Ж.Шаштайұлы: Қазіргі балалардың бойында ешқандай алаңдаушылық жоқ. Әке-шешесі ұрысып қалса да, үйде келенсіз жағдай болса да еш алаңдамайды. Сондай бейкам. Бұрын біз кішкентай күнімізде ата-анамыз ұрысып қалса, сол күні үйден береке кететін. Бала басымызбен уайымдап, жүдеп кететін едік. Қазір ондай бала жоқ-ау

— жалпы қазаққа тез өрі кең танылып кеткен тұлғалар. Біз оларды пір тұттық. Ал қазір бізді ешкім пір тұтпайды. Осы жағы жанына батады. Бірде Смағұл Елубай «Қазір «Абай жолы» сияқты ұлы шығарма жазсаң да, ешкім селт етпейді» депті. Өйткені, қазір қоғам бәріне салғырт қарайды.

Жас qazaq: Неге? Осы салғырттықтың төркініне үніліп көрген жоқсыз ба?

Ж.Шаштайұлы: «Литературная газета» деген орысша газетті тұрақты оқып тұрдым. Біреулерге ұнамайтын болар, ал маған шыншылдығымен, мәселені тура қоя алатынымен ұнады. Әлгі газет Еуропада — 9 мың, Америкада 6 мың данамен тарайды. Израильде одан көп деп еститінімін. Ресейдегі таралымын айтып сұрамаңыз. Соған қатты танқалып жүрдім: Мұны кім оқиды деп? Содан «Қазақ әдебиеті» газетіне жүргенімде, «Литературная газетаның» бас редакторынан сұрадым.

«Мұнша көп таралымды қалай жасалыңыздар? — дедім бір жолы. Сонда бас редакторы «Мұны қолдан жасап отырмыз» деді. Ол шынымен айтып отыр. Ал біз олай айта алмас едік.

Мұны неге айтып отырмын? Бізде халық өзі жақсы көретін, сүйіп оқитын газетіне жазылу деген еркіндік жоқ. Кеңес үкіметінен бері келе жатқан дүние. Соның кесірінен қазір ешкім газет оқымайды. Газет-журналдарда талай мақала жазып жүрміз. Бірақ «Оқыдым» деген пенде жоқ. Ауылдағылар тіпті қолына алмайды. Бірақ әртүрлі жолмен барлық үйге бір-екі газет жаздырып қойған.

Бір еврейдің журналисі: «Орталық Азия қашан да Орталық Азия болып қалады» деп еді. Оның айтпақшы болғаны «Орталық Азия бірден демократиялық

қадамға бара алмайды» дегені екен. Кейде соның айтқаны рас-ау деп ойлаймын.

Жас qazaq: Сіз өнегесі мен өсиеті көп зиялы қазақтардан кімнің көзін көрдіңіз? Олар қандай кісілер еді, жастарға қалай қарайтын? Қазір жастарға өздерінің қаншалықты ағалық қамқорлық көрсетіп жүрсіз?

Ж.Шаштайұлы: Өз басым қазақ тілді басылымдардың бәрінде жұмыс істедім. Тіпті аудандық газетте 8 жыл жүріппін. Сонда әлгі аудандық газетте жүргенде бас редакторлықты үлкен қызмет деп түсінетінімін. Шыны керек, бас редактор болғым келетін. Арман көп, жазушы да болғым келді. Қарбара құмарлық, мансапқорлық деген пәле менде де болды. Занды нәрсе екен деп ойладық.

Біраз редактордың көп астында жұмыс істепмін. Балғабек Қыдырбекұлының, Мұхтар Шахановтың, Ахат Жаксыбаевтың қарамағында жұмыс істедім. Маған ең қайшылықты адам Сейдахмет Бердіқұлов болды. Бірақ соның жүріп өткен жолы, ізі есте қалады. Неге екенін білмеймін? Жұрт Шерағанды көп айтатын. Бірақ маңына жолай алмадым. Біреулер «Жұмабай Шаштайұлының жұмысқа алмаймыз ба?» десе, Шераған «Ол Бердіқұловтың інісі, пәле қылады» депті. Сейдахметтің інісі болғаны ма, кейде өкінімім. Солай Шерағанмен жұмыс істей алмадым. Сейдаған өте білгір адам еді,

қолжазбаның өзінен адамды тани білетін. Жарықтық, мақтаншақтау да болды. Мақтап отырмасаң, ұстарының жүзінде отырғандай күйге түсіретін. Сәл қисайып қалсаң, жер-жебіріне жетіп, жекен таудан асырып жіберетін. Сол кісіден көп өнеге алдым. Қалың редакторлардың ішінен Сейдағанның естен кетпейтінін содан шығар.

Ал қазіргі жастар неге алдыңғы буын туралы әңгіме айтпайды? Өйткені жастардың санасындағы аға буын портреті әлі қорытылып болған жоқ.

Жас qazaq: Жұма аға, қазір Герольд Бельгер сияқты жасқанбай сөйлейтін аға-ақсақал қаламгер қалды ма? Бар болса, олардың дауысы неге шықпайды?

Ж.Шаштайұлы: Ешкім жоқ. Бельгерді бізде түсінбедік. Қазақты сынаған кейбір сөзіне намыстанатынбыз. Кейін ойлап қарасақ, ол шындықты айтпайтын. Немістің сараңдылығы да қатты сыналды. Асқар Сүлейменов екеуі дос болды. Мінездері де, болмысы да бір-біріне ұқсайтын. Тіпті Гераған қайтыс боларында «Мені Сүлейменовтің қасына жерлендер» деуінің өзі тегін емес. Біздің қазақ халқы осы екі адамның достығына құрметпен қарау керек сияқты. Меніңше, Бельгер пайғамбар текті адам сияқты. Артық айтсаң, айып етпесіңдер. Бірақ қазақты сынағаны — жақсы көріп отырып, кемшілігін айтқаны екен ғой.

Әңгімелескен
Жарас КЕМЕЛЖАН

Жұмабай ШАШТАЙҰЛЫ, жазушы:

АДАМ ЖАНЫН АҚША АРБАДЫ

мегаполистерінде жұмыс істейді. Америка мен Түркияда мыңдаған қырғыз жастары жұмыс істеп жүр. Араб Әмірліктерінде де қырғыздар өте көп. Олар шетелден ақша тауып, өз еліне келіп зәулім сарай, үлкен үйлер салып жатыр. Әке-шешелеріне де қарайласады. Олар қазақтар туралы «Сіздер бай мемлекетсіздер. Бірақ халықтың тұрмысы нашар. Ал біз келдей мемлекеттіз. Халықтың тұрмысы жақсы» деген әңгіме айтады екен. Жалпы, қырғыз жеңіл өнеркәсіпті жолға қойып алды. Әлемдік туризмді менгерді.

Біз ұлттық құндылықтардан айырылып бара жатырмыз. Қадірлі-қасиетті дүниелерімізден қол үзіп қалдық. Мәселен, ата-ана, үлкен үй деген құрылым құрып барады. Осыдан айырылсақ, ұлт ретінде жойылуымыз мүмкін. Еуропа халықтары сияқты ұлттық құндылығымыздан айырылып қалмасак игі еді. Бізде тағы бір жаман қасиет бар. Шалдарымыз қартайғысы келмейді, кемпірлеріміз жасарғысы келеді. Қарттыққа асығу дейтін көркем мінезден айырылық-ау, осы. Мөңгі жас болып, өмірдің мөнін — қыз-қырқын, қызыл-жасыл дүние деп түсінетін сияқтымыз. Бұл ниеттің бұзылуы!

Жас qazaq: Несін жасырайық, қазір өзіміздің қаракез қыздар қазақ тарихында болмаған ұятты қаламдарға баратын болған. Мәселен, түнгі клубта 50 мың теңгеге жұрт алдында шешінді. Әлеуметтік желіде «хайп» деген сылтаумен 18 жастағы қыздар лыпасыз видео таратып жатыр. Тойларда анайы ойындар көбейіп кетті. Қызтеке жігіттерден жанымыз түршігеді. Осының бәрі қайдан келген қасиет?

Ж.Шаштайұлы: Бұған жауап беру — өте қиын. Ал оларға ақталу оңай. Қазір кісілік туралы үлкен сөз айтатын адамдарды ешкім күтпейді. Баяғыда XIX-XX ғасырларда жұрт аузы дуалы адамдардың тоқтамын күтетін. Сөзіне қонақ беретін. Қазір сол қасиеттен айырылып қалдық. Бұқаралық мәдениет төмендеп кетті. Бұқаралық мәдениеттің жеткен жетістігі осы болса, Абай айтатын налданану дәуіріне қайтып баратынымыз айдан анық. Абай:

«Атымды адам қойған соң,
Қайтіп надан болайын?
Халқым надан болған соң,
Қайда барып оңайын?» деп айтатын күйге жеттік.

Ауылда тұрып жатырмын. Қазақтың қаймағы бұзылмаған ауылдағы жастардың сенің кім екеніңде шаруасы жоқ. Ата көрген ұл болмаса, топ-топ болып тұратын жігіттердің қасынан өтсең, ернін жыбырлатып та амандаспайды. Мұның себебі — қазақтың жөргекте сіңетін тәрбиесінен айырылып қалғандығында. Қыздар да солай.

Жас qazaq: Жұма аға, сосын қазір адамдар бір-біріне жаны ашымайтын болған сияқты. Мәселен, кейде газет бетінде немесе әлеуметтік желіде жұрт бір-бірінің бетін тырнап, дұшпанына айтпайтын ауыр сөз айтып жатады. Осы біз кісіліктен, адамгершіліктен, мейірімнен неге айырылып барамыз?

Ж.Шаштайұлы: Адамның мінезін дүниеқоңыздық, мансапқұмарлық пен

бір жігіт мені тауып алды. Әңгімелестік. Ол «Мен қазақтың ішінде жүріп, қазақтай халықтың қалпын білмегенім қатты өкінім» деді. «Неге?» деп сұрадым. Сонда ол «Мұндағылар баласы мен әкесі, шешесі мен қызы екеуі бір-бірімен саудаға барады екен. Ал қазақтар ондай мінез жоқ еді» деді. Сол сөзі менің көкейімде әлі тұр. Алладан қазақ сол қасиетінен айырылып қалмаса екен деп тілеймін.

Желтоқсан көтерілісі кезінде редакцияға бір хат келді. Ол кезде «Социалистік Қазақстан» газетінде жұмыс істейтінмін. Сол хатта «Мен қазақ халқының осыншалық ұлтшылдығына сенбеймін. Қазақтың арасында көп жүрдім, олардың жомарттығы мен қонақжайлылығын көп көрдім. Сондай халықтың мұндай қаламға барғанына таным бар» деп жазыпты. Осы сөздің төркінінен қазақ халқының саф мінезін байқауға болады.

Жас qazaq: Мінез өзгерді дегеннен шығады, мүйізі қарағайдай ақын-жазушы, өнер адамдары мүйізденіп қалса, тіпті бір-бірін аямайды ғой.

Ж.Шаштайұлы: Солардың қатарында ағаларым да, замандастарым да бар. Бүгін бірін-бірі мүйізделіп, бетіне қарай алмастай жаманаттасып алып, ертен балталасан да жазылмайтындай құшақтасып тұрғанын көргенде, түйніліп кеттім. Хасен Оралтай деген қазақ өтті. Еуропа көрген ұлы қазақтың бірі еді. Сол ағамыз шындықты шығғырып тұрып жазды. Біздің қазақ зиялыларының екі жүзділігін, рушылдығын Еуропалық стандартқа салып тұрып жазды. Біз сол өрпаттайлардың өлшемінен өтуіміз керек еді. Ол сондай шыншыл адам еді. Біз кейде өз шындығымызды айта алмай жатамыз. Жалпы, шындықты бетке айта алмаймыз ғой.

Жас qazaq: Жұма аға, шындықты бетке айта алмаймызбен, мінезіміздің өзгергені рас қой?

Ж.Шаштайұлы: Қазақтың мінезі өзгерді деп жатырмыз. Бірақ қазақ ақша табуын, ессен жібермеудің жолын жақсы менгерді. Жомарттық қасиетті құдай береді. Қазақтың осы қасиетіне нұқсан келген жоқ. Құдайы тамағы, ас-тойының дастарханы өзгерген жоқ. Бірақ тыраштану шегіне жетті. Мәселен, тойдың дастарханы мен өлімнің дастарханы бірдей болатын болды. Өлім болып жатқан үйдің дастарханы қайысып тұрады. Қарызданса да, ұятқа қалмауға тырысатын тыраштану бұл. Осының бәрі — мәдениеттің төмендігінен. Обал-сауапты білмеуден шығып отыр. Бесырпашылдық басым.

Жас qazaq: Кеше ғана Түркістан облысында бесіктен белі шықпаған боз балалар бір-бірін аяусыз қорлап, әлсізді әлділер шибірдей талды. Одан кейін басқа өңірлерден де сондай видео қаптап, тарап кетті. Осы бетімізбен қайда барамыз?

Ж.Шаштайұлы: Қазір ата-аналар балаларын оқыса екен деп жаппай білім алуына жағдай жасайды. Тәрбие екінші орынға сырғып қалған. Адамгершілік туралы өлшемдер керек. Газет-журналдарда талдау материалдар шығуы керек. Қазақ баспасөзі жаппай сары жағалы басылымға айналуының қажеті жоқ. Дәл қазір қазаққа баланы оқытатын емес, тәрбие беретін педагогика қажет деп ойлаймын. Тәрбие ақсап тұрған жерде білім де, басқасы да болмайды.

деймін. Араларында намысшылары да бар. Бірақ аз. Мұның бәрі кітаптан алшақтаудың нәтижесі. Немерелерім менің әңгімелерімді оқиды деп өтірік айта алмаймын. Ал балаларым оқиды. Кітап — қай заманда да адамның рухани азығы.

Жас qazaq: Жұма аға, Мұқағали ақын айтқандай, әлемі қартайған қариялар азайып бара жатқан секілді. Оразақын Асқар ағамыз да көркем қариялардың бірі еді. Шырылдаған Шерхан ағамыздың да жөні бөлек болатын. Көнеңің көздері сирегенін сол кісілер анық байқамағандық. Өмір заны десек те, осындай тосын оқиғалар жаныңызды жабырқатып, қарияларға деген сағынышыңызды оятпай ма?

Ж.Шаштайұлы: Теренде жатқан көп ойды қозғайтын ғой. Сұлтанмахмұт Торайғыров небары 27 жаста өмірден озды. Орыс ойын қозғаған Лермонтов 27 жасында кетті. Олар — сирек кездесетін тұлғалар. Ал күні кеше ғана өмірден өткен Оразақын ағамызбен біз көрші отырдық. Бірде Оразақын аға мен Дөнеш Рақышев екеуі кетіп бара жатыр екен. Танып, жылы амандастым. Сонда Рақышев менің амандасқанымға Дөнеш басымен қатты қуанды. Шын қуанды. Оректен таныстырып жатыр. Міне, Оразақын ағамыз осындай ұлы адамдардың қасында жүрді. Оразақын Асқаровтың тағы бір кісілігі — Мұқағали Мақатаевқа деген адалдығы. Мақатаевқа деген ілтипаты мен-мен деген көп қазақ зиялыларында кездесе бермейтін қасиет еді.

Ақсақалдардан айырылып қалғанымызды кеш біліп, өкініп жататынымыз анық. Мұның бәрін түпкі себебі — рухани салғырттықта жатыр. Шерхан Мұртаза туралы сөз бөлек. Ол кісі біздің жастау кезіміздің өзінде өте үлкен тұлғаға айналды. Шерағанның өмірінде оған қарсы болғандар жиі кездесіпті. Мінезін ұнатпайтындар көп болыпты. Өз басым Шерағанның қол астында істеген адам емеспін. «Лениншіл жас» (қазіргі «Жас Алаш») газетінде жұмыс істеп жүрген кезім. Сейдахмет Бердіқұлов 50 жасқа толды. Қабырға газетіне сұхбаты шықты. Сонда Сейдаған «Егер сіз айға ұшсаныз, жаныңызға дос ретінде кімді және қандай кітапты алар едіңіз?» деп сұрапты журналист. Сонда Сейдаған: «Дос ретінде Шерханды, кітапқа «Абай жолы» таңдар едім» депті. Бірақ Шераған сол Сейдахмет ағаны жоқтамады. Менің өз ойым, Шерхан ағаның Сейдағанды жоқтамауының себебі — марқұм Бердіқұлов шындықты ыңғайсыздау, қолайсыздау айтатын еді. Көңіліне келетін бірдеме айтты ма екен, кім білсін? Шерхан Мұртаза мен Камал Смайылов бір-бірін қатты жақсы көрді. Тіпті бір жолы Мұхтар Мағауин Шерағанды қатты кінәлады. Сонда Камал ағамыз досын қызғыштай қорғады.

Жас qazaq: Қазір сондай досқа адалдық, бірін-бірі қорғау деген жақсы қасиеттер бар ма?

Ж.Шаштайұлы: Бар ғой. Бірақ Шерағандардың достығындай, адалдығындай қасиет өте аз. Ол кісілер

“ АЛ ҚАЗІР БІЗДІ ЕШКІМ ПІР ТҮТПАЙДЫ. ОСЫ ЖАҒЫ ЖАНЫҒА БАТАДЫ. БІРДЕ СМАҒҰЛА ЕЛУБАЙ «ҚАЗІР «АБАЙ ЖОЛЫ» СІЯҚТЫ ҰЛЫ ШЫҒАРМА ЖАЗСАҢ ДА, ЕШКІМ СЕЛТ ЕТПЕЙДІ» ДЕПТІ. ӨЙТКЕНІ, ҚАЗІР ҚОҒАМ БӘРІНЕ САЛҒЫРТ ҚАРАЙДЫ.

Береке – бірлікте

Газетіміздің 25 қаңтар күнгі санында (№3-4) «Қызылжарда үш отбасы – бір үйде» деп аталатын мақала жарық көрді. Онда күнгейден Солтүстік Қазақстан облысының Токаревка ауылына көшіп барған тұрғындардың жанайқайы жазылған-ды. Бір қызығы, солтүстікке барып тіршілігін түзейміз деген жұртты аудан әкімінің өзі «Жатыпшар, жалқау» деп кінәлаған. Ал тұрғындардың уәжі басқа. Жергілікті шенеуніктердің берген уәдені орындамай, бір үйде үш отбасының тұрып жатқанын айтады. Мәселенің анық-қанығын білу үшін теріскейдегі тілшіміз күнгейден барған жұртты өз көзімен көріп қайтты.

Көкшетау мен Қызылжардың ортасындағы күре жолға иектей қонған Аралағаш ауылы алыстан көзге ілінісімен, сол жердегі жұрттың тынымсыз тұрмыс-тіршілігін бірден аңғаруға болады. Қысқы ауылдың таза ауасын айтсаңшы! Төңірегі ақ балтыр қайың, зәулім терек. Әсірелеп айтқанда, ит тұмсығы өтпейтін қалың орман. Қош, біздің мақсатымыз – ауада емес, ауыл адамдарында емес пе? Әсіресе, осы өңірге келіп, ірге теуіп жатқан оңтүстік өңір халқының ахуалын газет оқырмандарының көз алдына елестету үшін олар қоныстанған ауыл туралы аз-кем айта кетсек те артық болмас.

Аудан орталығынан отыз жеті шақырым жердегі ауылда 104 үй, 422 тұрғын бар. Ауыл шағын болса да қаңырап бос тұрған үйлер анау айтқандай көп емес. Аз қамтылған отбасылар жоқтың қасы. Керісінше, екі қолға бір күрек тауып, еңбек етіп жүрген азаматтардың саны басым.

Аралағаш ауылдық округінің әкімі Береке Сәдуақасов: «Адамның жақсы өмір сүруі алдымен өзіне байланысты. Еңбек етуге талпынып, адал жолмен табыс тапсаң, босағана береке байланады. Мал өсіріп, өрісін кенейткен, қысы қаталдау, есесіне, жаны жомарт жандар жеткілікті. Осы өңірге қоныс теуіп, бауыр басып жатқан оңтүстіктен келген ағайындарды, олардың арасында жердің бабын

Әкім: ҚОЛ ҚУСЫРЫП ОТЫРҒАН ЖОҚ

білетін, елдің тілін білетін еңбеккер азаматтарды үлгі етуге болады. «Елге ел қосылса – құт» дегендей, күнгейден келген ағайынның тынымсыз тірлігі, алға ұмтылған талпынысы, жоқтан бар жасайтын епектілігі керемет. Олар жер емшегін еме біледі екен. Кейбір дақыл өскісі келмесе де, оны құлағынан тартып шығарады. Қол қусырып отырған жоқ. Қазір жұмыс істеуге ерінбеген адамға мүмкіндік мол. Үкіметтен жеңілдетілген несиені алып, ісін бастауға ниетті әрбір адамға көмек көрсетіледі. Тек адамда талпыныс болуы керек», – дейді. Оның айтуынша, қазіргі таңда ауылда он жеке шаруашылық, екі кооператив жұмыс істейді. Жеке шаруашылықпен айналысатындардың басым көпшілігі мал өсіріп, өнімін ұқсатып отыр. Өндірген өнімді сатуға еш қиындық жоқ. Тұтынушысы көп Қызылжар қаласы дәл іргеде. Бүгінде біздің өңірде малдың бағасы жоғары. Бұл еткен еңбегіңіз қайтарымын берелі деген сөз.

Аралағаштың әлеуеті әлді, ауыл-аймағы ажарлы. Халықтың көңіл-күйі де көтеріңкі. Сүттей ұйған ауылдың татулығы береке-бірлікте емес пе? Ынтымағы жарасқан елдің жарасымды тірлігі көңіл қуантады. Қарға тамырлы қазақ бірін-бірі жатырмайды. Оңтүстік пен солтүстік мидай араласып кеткен, бір-бірін омыртқаға шақырып, дәм татысып, оны айтасыз құда болып жатқандар да аз емес.

Ораза ұстап, құрбан шалып халқымыздың дінімен астасқан әдет-ғұрпын қатаң ұстанатын оңтүстік тұрғындарының имандылығы, кісілік келбеті, азаматтық ажары тым жақсы екенін ауыл ақсақалы Қырғыз Қантарбаевтан естідік. Тек мешітке діни сауаты бар имамның болмауы өкінішті-ақ!

Күмістей жарқыраған өзен-көлі, жасыл желек жамылған орманы, даладай дарқан пейілді халқы бар Аралағаш шағын ауыл болғанымен, мұнда біраз шаруа атқарылып жатыр. Бір ғасырлық тарихы бар қазақ мектебінде бүгінде 78 оқушы оқиды. Оның 19-ы мектеп жанындағы интернатта тәрбиеленеді. Рублевка, Ленинское ауылдарынан қатынап оқитын оқушылар үшін интернатта барлық жағдай жасалған. 2016 жылы күрделі жөндеуден өткен мектептің есік-терезесі мен шатыры ауыстырылып, асхана, ақт, спорт залы қалпына келтіріліпті. Оқушылардың қауіпсіздігі үшін жылыту қазандығы сыртқа шығарылған. Биыл төрт бала бірінші сыныпқа қабылдана, 11-сыныпта оқитын балалардың саны одан да аз. Даңғаралай білім ордасында оқушы санының аздығы көңілді құлазыталады. Мектеп жабылса, ауылда тұрғындарды ұстап тұру мүмкін емес. Аралағаш та жоғалып кетудің аз-ақ алдында тұрған немесе жұрты ғана қалған көптеген ауылдың көбін кісе қайтеміз? Ертенгі күнді бүгіннен ойлап, елдің қадірін білгенге не жетсін? Десек те, білім ордасының материалдық-техникалық базасы мен білім сапасы жақсы. Енді осы арада айта кететін бір жай, солтүстікте селдіреп қалған елді мекендердің берекесін

шүкір, тұрмысымыз жақсарды. Жұрттың соңында қалып жатқан жоқпыз. Бастысы, екі қолға бір күрек табылып, шаруашылықпен айналысудамыз», – деді.

Алты құрсақ көтерген ана ұрпақ тәрбиесімен айналысып, демографияға үлес қосуға. Жылқы, қой, ірі қара мен үй құсынан пайда тауып отырған отбасының еңбекқорлығы өзгелерге үлгі. Алдағы уақытта олар көкөніс өсіруді жоспарлап отыр. Ауылдың ажарын ашқан осындай азаматтар аз емес. Бірі – жер өңдесе, екіншісі – мал шаруашылығын дамытуда. Әйтеуір ынталанған адам ырысқа кенелуде. «Алтын асық» бағдарламасы бойынша үкіметтен несиені алып, ісін дөңгелетіп отырған оңтүстіктің оғланы Самархан Мұқанов қой мен жылқыны қатар көбейтуде. Бүгінде шаруашылықта жүзге жуық жылқы, 500-ден астам қойы бар. Төрт түліктің төресін көбейтіп, етті жылқы шаруашылығын дамытуда алдына мақсат еткен шаруа үкіметтің қолдауы ерекше екенін жеткізді. Сондай-ақ ол Польшадан жеткізілген сегіз бас жылқы үйірге қосылғанын айтты.

Шаруақор ағайын Самархан Әмірханұлы: «Қазақ – жылқы мінезді халық. Біз үшін жылқының орны ерекше. Жылқы судың тазасын ішіп, шөптің асылын ғана жейді. Қазір асыл тұқымды жылқы өсіру ақсап тұр. Сондықтан отбасылық бизнесті қолға алып, бала-шағамызбен өрісімізді кеңейтуге. Жайылымда жүрген жылқыларды семірткіп, қыста сатамыз», – деді.

Табысқа жетелеген тынымсыз тірліктің арқасында тұрмысы түзелген аралағаштықтардың ауызбіршілігіне қызыға қарайсың. Қарада тұр, ертен-ақ көшке ілескен көкөрім жастың әрқайсысы осы қасиетті далаға көк шыбықтың тамыр

жайып, бөйтерекке айналады. Еңбегі елге, саясы жерге тиіп жатса, бірлігіміз де бекем бола түспей ме?!

Байкен ҚОБЕЕВ, Солтүстік Қазақстан облысы

Бастама

Мемлекет басшысының «Тәуелсіздіктің ұрпақтары» атты Жастар жылының ашылуында айтылған ойлары Аралағаш ауылдық округінің ҚазҰУ-да өткен студенттік форумда талқыланды. Өздері бастама танытқан жетекші университеттің студенттері Қазақстан жастарының «Жастардың шығармашылығы мен күш-жігері – еліміздің инновациялық дамуы үшін» ұлттық жастар қозғалысына қосылуға шақырды.

Бір алаңда 2 мыңнан асқан жастар – студенттік ұйымдардың көшбасшылары, жас ғалымдар, стартаперлер, кәсіпкерлер мен еріктілер жиналды. Пікірлермен және тәжірибелермен алмасу Президент айтқан барлық негізгі бағыттар бойынша өрбіді. Талқылаудың басты бағыты – білім экономикасын құруға жастарды қатыстыру жолдарын табуға арналды.

Форумды ашқан Әл Фараби атындағы ҚазҰУ ректоры, академик Ғалым Мұтанов: «Тәуелсіздік жылдарында Қазақстанда жана формацияның жас толқыны өсті. Ел Президенті мен мемлекет оның қалыптасуына және дамуына көп үлес қосты. Мемлекет тәуелсіздігін нығайтудың жауапкершілігі мен интеллектуалды ұлт қалыптастыру және әлемдік деңгейде ұлтымыздың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда жастарға аса зор жауапкершілік пен үлкен үміт жүктеледі», – деп атады.

ӘЛ ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗҰУ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫНА ҮНДЕУІ

Біз, Әл Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің студенттері, бүкіл ел жастарына үндеу тастаймыз!

Қазақстан Жастар жылына аяқ басты, бұл – Елбасының ел болашағы жас ұрпаққа деген үлкен әрі ерекше қамқорлығының көрінісі. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының тәуелсіздігін нығайтудың жауапкершілігі мен интеллектуалды ұлт қалыптастыру және әлемдік деңгейде ұлтымыздың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда жастарға аса зор жауапкершілік пен үлкен үміт жүктеледі.

Жастар жылы жарияланды, ендігі іс – біздің қолымызда! Мемлекет біз үшін бір нәрсе жасап береді деп күтіп отырудың еш қажеті жоқ. «Мен елім үшін не істей аламын?» деген сұрақты әрбір адам өзіне қоюы тиіс. Жыл сайын елімізде ЖОО қабырғасынан 200 мыңға жуық түлектер бітіріп шығады. Олар өмірге қаншалықты білім қорымен қадам басалды, азаматтық ұстанымы қаншалықты белсенді? – деген сұрақ туады. Маңыздысы сол, олар қажетті құзыреттілікке қол жеткізгеннен соң жұмыссыздардың қатарын емес, өздері жұмыс орындарын құра алған азаматтардың бірегейі болуы тиіс.

Себебі еліміздің ертенгі гүлденуі олардың Қазақстан қоғамының дамуына қосқан үлесіне тығыз байланысты.

Постиндустриалды қоғам жағдайында мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігі жоғары инновация мен технологияға қарай айқындалады. «Асыл тастан – ақыл жастан» деген дана халқымыз. Қазақстанға біздің жана идеяларымыз,

келтіреді, ортасын толтырады деген үміт оңтүстіктен жақсы ниетпен көш басып бұрған елде. Бүгінде біраз ауылдың мектебі оқушы балалармен толығып, жабылудан аман қалған. Бұл ауылда да солай.

Биыл «Серпін» бағдарламасы бойынша М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университетін тәмамлаған Айгүл Ботай сияқты жас мамандар ауылда жұмыс істеуге құлшыныс танытып отыр. Бұл бағдарлама бойынша оқитындар да оңтүстіктің түлектері.

Аралағашқа көшіп келіп, тонның ішкі бауындай араласып кеткен азаматтардың бірі – Мұхтар Әуезбаев. Өткен жылдың тамыз айында Қызылжардай киелі мекенге ат басып бұрған көпбалалы отбасы жолдың бойында орналасқан көрікті мекенге қоныстанған. Бұған дейін сауда-саттықпен айналысып, бұл өңірге жиі қатынаған отағасы ауылда мал шаруашылығымен айналысуды армандапты. Көптен күткен ойын жүзеге асырған ол бүгінде қоралап ірі қара ұстап, мыңғыртып мал айдап, шаруасын шалқытып отыр.

Мұхтардың жаты, көпбалалы ана Шынар Батырханова: «Көшіп келгенімізге ешқашан өкінген емеспіз. Қазақтың кең-байтақ жері бәріне ортақ. Сондықтан солтүстікке қоныс аударуға бірден келістік. Құдайға

ойларымыз жаңалықтарымыз, сонымен бірге Индустрия 4.0. құруға белсенді түрде қатысуымыз аса қажет. Тек осындай жағдайда ғана елімізді ғаламдық технологиялық трендтермен сәйкестікте дамыта аламыз. Жастарды елімізді дамытудың инновациялық жаңғырту үдерісіне тарту тәжірибесі жана идеяларды айқындау мен қолдау жана арнайы алаңдар құруға жағдай жасап отыр. Мысалы, интеллектуалды-шығармашылық әлеуетті ынталандыру мақсатында және талантты жастарды анықтау үшін Әл Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде 6 жылдан бері «Менің Қазақстанның инновациялық дамуына қосқан нақты үлесім» үздік жас ғалым, үздік студенттік стартапқа, «Өз елімнің гүлденуі үшін мен не істей аламын?» атты үздік эссе мен поэтикалық шығармаға, «Мәңгілік ел – менің мұратым» үздік патриоттық әндерге арналған Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті күнінде қорытындысы шығарылатын байқаулар жобасы жүзеге асырылып келеді.

Осы өткен 6 жыл ішінде бұл жобалар елеулі шығармашылық алаңға айналып, студент жастар арасында қызығушылық туғызып, өзінің өте жоғары деңгейдегі тиімділігін көрсетіп отыр.

Бабаларымыздан қалған «Бұлақ көрсен – көзін аш» деген қанатты сөз бар. Әл Фараби атындағы ҚазҰУ тәжірибесі негізінде ұлттық жастар қозғалысын қалыптастыру мақсатында барлық ел жастары арасында жыл сайын «Жастардың шығармашылығы мен күш-жігері – еліміздің

инновациялық дамуы үшін» ұранымен аталмыш байқауды өткізіп отыруды ұсынамыз.

Осынау жобаның жыл сайын жүйелі түрде Қазақстанның барлық аумағында өткізілуі жана жобалардың, жана идеялар мен бастамалардың пайда болуына негіз қалап, олардың кәсіпкерлік құзыреттілігін қалыптасуына және жастардың болашақта жеке инновациялық кәсіпорнын құруына жол ашады деп сенеміз. Егер, бұл жобаға әр университет, кәсіпорын, аймақ қосылатын болса, инновациялық жастар

қозғалысы еліміздің дамуына игі ықпал ететін, нағыз бұқаралық жобаға айналарына сенімдіміз.

Біз жастардың ең үздік бастамалары мемлекеттік ұйымдардың барлық деңгейіндегі тиісті ресурстардан қолдау табады деп сенеміз! Осыған орай, біз үлкен ынтаны Президенттің тапсырмасын қолға ала отырып, талантты жастардың идеялары мен стартаптарына көмек көрсету мақсатында арнайы грант табыстайтын бизнес-құрылымдарға ұсыныс тастаймыз. Біздің ұсынысымыз ары қарай кең көлемде жүзеге асырылса, онда ол қоғамда қолайлы инновациялық орта жасауға, әрі жастардың күш-жігері мен шығармашылығының жасампаз күшке айналуына мүмкіндік береді.

Біз еліміздің жастарын «Жастардың шығармашылығы мен күш-жігері – еліміздің инновациялық дамуы үшін» атты жобаға белсенді түрде қатысуға және өз білімдерін, біліктілік пен шығармашылықтарын жана креативті идеялар мен инновацияларды ойлап табуға бағыттауға шақырамыз. Қазақстанның ең дамыған 30 елдің қатарына қосылуы толығымен бізге байланысты! Еліміздің болашағы – біздің қолымызда!

Мақалада патшалық Ресейдің жандайшаптары 1867-1917 жылдар аралығында отаршыл саясатын жүргізу үшін Жетісу өңіріндегі мұсылман тұрғындарды қалай аңдығаны сөз болады. Бұл арнайы құжаттарда, құпия нұсқауларда, полицияның хаттарында түрлі тәсілмен мәліметтер жинау туралы бұйрық ретінде тіркелген. Ақпараттың бөрі полицияның құпия тыңшылары арқылы жыл сайын жиналып, жоғарыға есеп беріп отырған. Осылайша, отаршыл билікке, саясатқа қарсылық танытпау үшін жымысқы әрекетке барған. Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері, тарих ғылымдарының кандидаты Әуезхан Шашаевтың зерттеу мақаласы осы төңіректе ой ербітеді.

Жетісу жерінде отарлық кезеңде әкімшілік биліктің мұсылман тұрғындарын қатал бақылағаны Қазақстан Республикасы және Өзбекстан Республикасының орталық мемлекеттік мұрағатынан алынған деректерден айқын көрінеді. Патшалық Ресейдің сақшылар бөлімінің тыңшылары ең алдымен, мұсылмандық қозғалыс жайында дерек жинады. Мұрағаттың құпия қорларының бірінде жеке жандармдар корпусының ротмистрі В.Ф.Железняковтың мәліметі сақталған. Онда «Тыңшы Гардь» (*шын аты — Габдулла Санғатула Юнусов — татар*) дүкенде ет сатушы қызметін атқарып, мұсылмандық қозғалыс жайында мәлімет жинайды. Оған 40 рубль жалақы төленді» деп жазылған (*ҚР Орталық мемлекеттік мұрағаты, 41-қор*).

аксакалы етіп бекітеді. Деректерге жүгінер болсақ, бұған не халықтың келісімі, не әскери губернатордың бұйрығы берілмеген. Соған қарамастан, Зәкірбай Исабаев осы қызметте екі жыл жұмыс істеп, өзін тек жаман жағынан ғана көрсетті. Халықтың түрлі салық жинап, ауқатты адамдардан пара талап етті. Пара бермегендерді саяси сенімсіз ретінде бопсалады. Оған көнгісі келмегендерді полицияға ұстап берді. Өзіне бағынышты Қашқар сарттарын тонаудан басқа, мұсылман тұрғындарының барлық ісіне араласты. Оның бас сұқпайтын ісі болмады. Олар жайында полицияға үнемі ақпарат берді. Оның өтініштерін полицмейстер Поротников еш қарсылықсыз орындайтын. Арызда осы мәселе айтылып, бұл тұрғындардың ашу-ызасын келтіріп отырғанын, оған қарсы шара

ұйымдастырды деген жала жабамын деп коқан-лоққы жасаған». Тексеру нәтижесінде іс тоқтатылды. Заң орындары ең алдымен, орыс шаруасының мүддесін қорғады. Олардың басыздығының тым шектен шығып кеткендігі соншалық, заң орындары орыстардың шағымын шектеп, тексеру арқылы тәртіп орнатуға, белгілі бір дәрежеде жергілікті тұрғындардың құқын ескеруге мәжбүр болды.

салынады. Сонымен қатар полиция бақылауындағы барлық қызмет атаулы тыйым салынғандардың қатарына жатады» (*ӨзРОММ. 1-қ.*). Осы ережеге қатысты баптардың аймақтағы полиция шендері үшін құны болмаған сияқты. Оның дәлелі жоғарыда келтірілген мысалдар. Полиция қызметкерлері жазаға тартылмайтынын сезініп, өлкенің толық қожайындарына айналған еді.

Жас түрікшілер комитетінің Ресейдегі үгітшілері мұсылман тұрғындары арасында ислам идеясын кеңінен тарата бастады. Жетісу өлкесінде осы идеяны таратушылар негізінен татарлар болды. Олардың қызметіне тыйым салу және бақылау үшін Жетісу облысының әскери губернаторы, ояз бастықтарына аса құпия хат жолдайды. Хатта ояз бастықтарына қарамағындағы аудандағы пайда болған ешбір әрекетсіз жүргендерді және мұсылмандардың қандай да болмасын бас қосуын астыртын бақылауға алуды бұйырады. Сол үшін Пішпек оязы бастығына екі құпия қызметкер алуға, Жаркент пен Лепсі ояз бастықтарының әрқайсысына айына 25 рубль жалақы төленетін бір-бірден тыңшы жалауға рұқсат берді. Ояз бастықтары құпия тыңшылармен қатар, сенімді адамдар арқылы, ояздағы христиан тұрғындары мен мұсылмандардың көңіл-күйі, аса қауіпті қылмыстар жайында, жергілікті жердегі өсек-аян, әкімшіліктегі, қоғамдағы қызметкерлер арасында қызмет бабын пайдаланушылық туралы мәлімет жинау міндеттелді. Барлық мәліметтер саяси іздестіруді басқарушы ротмистр Астраханцевке жіберілді. Ол мәліметтерді өңдеп аса маңызды деп тапқанын әскери губернаторға баяндап отырды.

Мемлекеттің тыңшылық әрекеттерге жұмсаған шығындары өте зор болды. Оның қаншалықты ақталғандығына келетін болсақ, тыңшылардың берген мәліметтері әрқашанда шын жағдайды дәл сипаттаудан аулақ болды. Оны мұрағат деректері анық

ЖАНСЫЗДАР

НЕМЕСЕ ОТАРШЫЛДАРДЫҢ ЖЫМЫСҚЫ ТӘСІЛІ ЖӨНІНДЕ

Деректерде «Слива», «Смелый», «Сметливый» деген лақап атпен Верный сақшылар бөлімінде қызмет атқарған Аристов, Кучинов, Семенов және басқалардың түрлі мәліметі сақталған (ҚРОММ. 73-құпия - қоры). Сақшылар бөлімінде қызмет атқарған тыңшылардың жергілікті мұсылман тұрғындарына қатысты жүгенсіздік әрекеті полиция департаменті бойынша жіберілген айналымдық хаттары арқылы көрініс береді.

Жандармдар корпусы ротмистрі Астраханцевтің тыңшылардың өз әрекетіне жауапсыз қарайтындығы, маскүнемдігі, анықталмаған мәлімет беретіндігі, төбелес, кикілжіңге жақындықтары және өздерін байқамай әшкерелеп қоятыны жайында айтылады. Қызмет бабын пайдаланып, тұрғындарға қатысты күш көрсету болып тұрған. Мысал ретінде Түркістан генерал-губернаторына Верный қаласының тұрғыны Махмуд Ходжиев қажының Батыс — Талғар оязы сақшылары атынан жазған арызын алайық: «Верный қаласында тұратын мұсылмандардың басына түскен ауыр жағдай маған қолыма қалам алғызып, төмендегіні баяндауды міндеттейді» дей келіп, ол бұрыннан

кабылданбағаны, керісінше полиция бастығы өз қызметкеріне көмектескені айтылады. Ал Исабаевтың тыңшы болғанын мұрағат қорынан алынған Верный қаласы мен Жетісу облысы іздестіру орталығының берген анықтамасы дәлелдейді.

Құпия қорларда Зәкірбай Исабаевқа қатысты бірнеше құжат сақталған. Біріншісі — жеке жандармдар корпусының ротмистрі Астраханцевтің бұйрығы. Онда «1913 жыл, 1 шілде, жұма. Мен — жеке жандармдар корпусының ротмистрі Астраханцев келіп түскен құпия мәліметтер бойынша, тараншылар Салыбек Бүшіриев және Тұрсын Түрдиевтің ақсақал Зәкірбай Исабаевқа қарсы лаңкестік әрекет жасамақ болғандығы, бірақ бақытымызға орай, жүзеге аспай қалғандығын анықтадым. Оның жүзеге асу мүмкіндігі барын ескере отырып, бұйырамын: Бүшіриев пен Түрдиевті ұстап, Верный қаласы түрмесіне қамалсын» делінген.

Осы құжаттың 32-парағында «лаңкестердің» 5 шілдеде ұсталып, мемлекет қауіпсіздігі ережесінің 21-бабымен түрмеге қамалғаны айтылады. Жансыздардың мәліметі бойынша қастандық жасаушылардың мақсаты — полицмейстер мен қала ақсақалы Исабаевты өлтіру болған. Деректерді мұқият зерттей отырып, бұл айыптардың қасқана ұйымдастырылған, арандатушы әрекеті екені анықталған.

Іздестіру бөлімінің анықтамасында қастандықты ұйымдастырушылар мен жүзеге асырушылардың тізімінде алты адам көрсетілген. Мәлімет бойынша 1913 жылдың шілдесінде Верный арестант бөлімінің лазаретінде (*біздің топшылауымыз бойынша, сірә, соққыға жығылып емделуге жіберілген*) жатқан Пірімқұл Әбдірахманов, Көбілжан Мауленқұлов, Райымқұл Әбдірахманов (*Пірімқұлдың ұлы*), Триерстің ақылмен (арандатушы болуы мүмкін) полиция бастығы мен қала ақсақалы Исабаевқа қарсы қастандық жасауды көздеді. Оларды өлтіруге жалданған Салыбек Бүшіриев пен Тұрсын Түрдиевке тоқталды (*ҚРОММ. 73 құпия -қ.*).

1914 жылдың қаңтарында Верный жандармдар корпусының ротмистрі Соколов, Түркістан аудандық сақшылар бөлімі бастығының бұйрығына сай Бүшіриев пен басқалардың да саяси сенімді адамдар екенін анықтауды одан әрі жалғастырған.

Өзбекстан Республикасының орталық мемлекеттік мұрағатынан алынған мәліметтерге тоқталсақ, Жетісу облыстық прокуратурасының «Пішпек ояздығындағы 1898 жылғы қырғыздардың (казак) көтеріліске шықпақ ойын» тексеру барысында мынадай мәселелер анықталды. Яков Мумелков, Иван Проккопьев және Степан Пойдиннің мәліметін тексеру барысында, казактар арығындағы суды емін-еркін пайдалану және олардың әлсіз қарсылығын болдырмау үшін жала жабылғаны анықталды. Онда былай дейді: «Қазақтар үкіметті балағаттап, орыс шаруаларын қырып саламыз дейді. Оның жалған екенін казактар айтып отыр. Олай дейтін себебіміз — қырғыздардың көпшілігінің маған берген түсінігінде (*тергеуші Иенатев*) орыс шаруалары қырғыздардың арығындағы суын өз қалауында пайдаланғысы келген. Қарсылық көрсеткендерге, орыс үкіметіне қарсы бүлік

Отаршылдық жүйенің атқарушы органы полиция департаментінің Верный қалалық сақшылар бөлімі арандатушылары мен құпия тыңшылары патша өкіметі жарлықтарының орындалуы мен мемлекетке қауіп төнбеуін қадағалауға тиіс болды. Тұрғындардың көңіл-күйі мен іс-әрекеті түрлі айла-шарғылар арқылы ерекше зерттелді. Басты мақсат — жазалаудың пәрменділігін арттыру үшін қылмыскерді табу. Жергілікті тұрғындар қадағалау мекемелері алдында үнемі қылмысты алаңдай тартыншақтап жүруге тиіс еді. Полиция департаментінің қол астындағы мекемелерінің қызметі осыған жұмылдырылды.

1907 жылдың сәуір айында Түркістан генерал-губернаторы атына «Түркістан станциясы сауда жасаушыларынан» деп қол қойылған домалақ арыз түседі. Арыздағы мәлімет бойынша 1903-1905 жылдары салынып жатқан теміржолдың Түркістан бөлігінің бұрынғы мердігері Әриф Қожа Әзиз Қожықов ай сайын Түркістан станциясы жандармдары вахмистр Макаровқа, унтер-офицер Устинов, Глухов, Ступанов, Козлов, Кутыров, Саксоновқа 10 рубль ақы төлеп тұрған. Сол үшін сауда жасауға мүмкіндік алып, жандармдар жағынан қысым көрмеген. Аумақта жол салу жұмысы аяқталуымен жандармдар пайда көзінен айырылды. Төленетін аққы тоқтатылды. Нәтижесінде жандармдар коммерциялық кәсіпкерлікпен айналысады. Қызмет бабын пайдаланып, бөсекелесті азайту үшін жергілікті саудагерлерге қысым көрсеткен.

1906 жылдың наурыз айында вахмистр Макаров Илецкі қаласынан 1 вагон тұз жаздырып алып, Түркістан станциясындағы саудагерлерге келісін 80 тиыннан сатып алуға мәжбүр етті (*базардағы тұз бағасы — 75 тиын*). Жергілікті саудагерлердің бірі — Грушин осы бағамен алуға келіспегендіктен, вахмистр Макаров турлі китүрқы қысым жасау арқылы, оның кетуіне және саудасын тоқтатуына ықпал етті. Бұдан басқа вахмистр Макаров пен унтер-офицер Кутырев қазынаға тиісті сексеуілді жергілікті саудагерлерге өткізді. Базардағы әр пұты (*1 пұт — 16 келі. ред.*) 13-15 тиын болса да, оны 20 тиыннан сатып алуға күштеп көндірді. Саудагер Қалдыров унтер-офицер Кутыревтен сатып алмақ болғанда, вахмистр Макаров тек қана өзінікіні алу керектігін нығыздап айтады. Макаровтың мінезіне қанық болғандықтан, сексеуілін айтылған бағаға алуға мәжбүр болды. Бұған ашуланған Кутырев «шикі нан сатты» деп Қалдыровтың үстінен хаттама толтырып, 50 рубль айып төлетті (*ӨзРОММ. 467-қ.*).

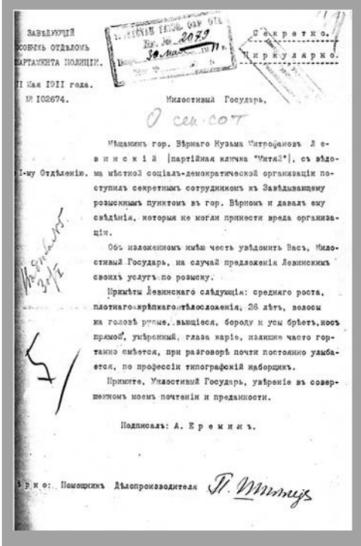
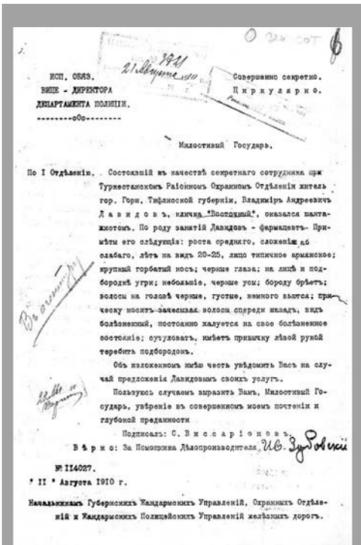
Қызмет бабын пайдалану, сауда-саттықпен айналысу — заң бойынша полиция шендегілеріне тыйым салынған әрекеттердің бірі болған. 1890 жылғы 5 қыркүйектегі «Полиция қызметімен қатар жеке істермен айналысу ережесіне» сәйкес былай делінген: «Барлық полиция қызметкерлеріне тікелей өздері немесе делдал арқылы болсын сауда жасауға, кәсіпкерлікпен және қызметінен тыс басқа істермен айналысуға тыйым салынады. Полиция қызметкерлерінің жұбайлары мен отбасы мүшелеріне саудамен, кәсіпкерлікпен және саудаға қатысты құжаттар беретін жерде істеуге, қысымнан ашуға тыйым

дәлелдейді. Мәселен, Түркістан аудандық сақшылар бөліміне келіп түскен құпия анықтамаларда Жетісу облысы Пішпек ояздығында тұратын коныстаншылар Соколов пен Ковалев 1908 жылы қаңтарда революциялық үгіт жайында мәлімет берген еді. Олар агентуралық қызметті үшін ақы сұраған. Анықтау барысында олардың Жижимовтың үстінен «Ұлы мәртебелімзді сөзбен балағаттады және революциялық үгіт жүргізді» деп жалған мәлімет бергені анықталды. Жергілікті казактан шыққан жансыздар жайында мәлімет аз. Оның басты бір себебі — казактардың тыңшылық әрекетті ар санап, одан бас тартқандығы. Ал келіскендердің саны аз болған. Соған қарамастан, бірі-жарымды тыңшылық қызметке тартылғандардың мәліметтері мұрағатта бар. Жоғарыда айтылған деректерді қорытар болсақ, тыңшылыққа тартылғандар барлық ереже қағидаларды бұза отырып, жасырын әрекеттен, ашық әрекетке көшкенін көреміз. Жергілікті тұрғындардың азаматтық құқын аяққа басып, олар үшін заң шығарушы да, оны орындағанын жазалаушы да нақ осы полиция қызметкері болды. Бұл бізге белгілісі ғана. Ал белгісіз жақтарының тұрғындарға қатысты қаншалықты қасіретті болғанын ойша жобалай аламыз.

Кенестік кезеңде де ескі патшалық-әкімшілік жүйенің жазалаушы ұйымдарының әрекет ету тәсілі болған. Көптеген жерлерде милиция бастықтары атқару комитетінің ең жоғарғы ұйымына айналып, адам айтқысыз басыздықтарға барды. Мысалы, Алматыдан 25 шақырым жердегі Талғар селосында милиция бастығы Лопатин жергілікті атқару комитеті мен «Қосшы» одағын көзге ілместен, айналадағы казактарды ешбір дәлелсіз «ұры» деп айыптап, 30 адамды түрмеге қамды. Оларды үнемі таспен, мылтықтың түбімен соққыға жықты, жазалаудың басқа да түрін қолданды.

Жоғарыдағы айтылған пікірлерге жүгіне отырып, жергілікті мұсылман жұрты үшін патша өкіметі, уақытша өкімет және кенес дәуірінде де орыс билігінің өктемдігі өзгергендігін көруге болады.

Верный қаласында наманғандық сарт Зәкірбай Исабаевтың тұратынын айтады. Ол бастапқыда ұсақ саудамен айналысып, кейінірек саудасы жүрмей, тақыр кедейге айналады. Верный қаласының полицмейстері қызметіне штаб-ротмистр Поротников (*кейін пара алғаны және жүгенсіздігі үшін жұмыстан қуылған*) отырған соң, Исабаев пысық адам ретінде полицияға тыңшы болып қабылданады. Осы салада екі-үш ай қызмет еткеннен кейін, полицмейстерге ұнап, әйтеуір оны қашқарлық сарттардың

АСЫНА ҚАЗЫНА

Қазақ халқының салт-дәстүрі мен озық мәдениетін ою-өрнексіз елестету мүмкін емес. Қазір ұлттық нақыштағы оюларды көз келген киімнен көріп жүрміз. Тіпті өнер жұлдыздары жарқыратып киіп шығатын көйлектердің етегіне дейін оюмен көмкеріледі. Бір қарағанда – өте әдемі. Алайда оюлардың оңды-солды қолдану дұрыс па? Ұлттық құндылығымыз саналатын ою-өрнектің мән мағынасы туралы ҚазҰУ-дың профессоры, тарих ғылымдарының кандидаты Тәттігүл Қартаева әңгімелеп берді.

Қошқар мүйіз – берекенің, байлықтың белгісі саналады. Текемет пен сырмаққа негізінен осы ою салынады. Қошқар мүйіз салынуына қарай бірнеше түрге бөлінеді. Мысалы, біз «төртқұлақ» деген оюды жиі

деген оюлар бар. Олар түкті кілемде кездеседі. Әрбір оюдың салынуына қарай өзінің мән-мағынасы бар. Түкті кілемдерде «тышқан із», «қарға тұяқ», ал тықыр кілемде «өрмекші» оюлары жиі кездеседі. Аңыз бойынша өрмекші – Мұхаммед пайғамбардың көзін көрген жөндік. Қазақтың екінші оюлары «көкөріс негізінде» бейнеленген. Мұнда өсімдік әлемі белгіленеді: Ағаш, гүл, жапырақ. Қазақ халқы табиғатта көргенін оюда жиі пайдаланған. Гүлді міндетті түрде сабағымен, жапырағымен бейнеленген. Ол «көгеру, өсіп-өркендеу» дегенді білдіреді.

Қазақтардың көйлектерінің етегінде көкөріс оюы жиі салынған. Оюдың үшінші түрі «геометриялық ою-өрнек» деп аталады. Ол тік сызықтардан тұрады. Төртбұрыш, үшбұрыш мәнде салынып, «құс қанаты» сынды оюлардан тұрады. Бұл жерде қошқар мүйіз тік салынады. Геометриялық оюлар көбінесе кілемнің жиегіне салынады. Төртінші ою түрін «космогониялық оюлар» деп атаймыз. Бұларға аспан әлеміндегі жұлдыз, зенгір көк, ай, күн бейнесі жатады. Әрқайсысы кеңістікті, көкке ұмтылуды, шексіздікті бейнелейді. Көбінесе петроглифтерде күннің бейнесі кездеседі.

Ою-өрнекті тұрмыс-тіршілікте де жиі көруге болады. Мәселен, киіз үйде, киім-кешек пен тұрмыстық заттарда. Ал зергерлік бұйымдарды оюсыз елестету мүмкін емес. Әрбір ою мән мағынасы бар. Егер қазіргі таңда оюдың сәні мен мәнін келтіріп салса, дұрыс болар еді. Мысалы, біз өзбек халқының түрлі-түсті көзге жылы көрінетін геометриялық өрнегін бірден тани кетеміз. Сол сияқты қошқар мүйізді біз де брендке айналдыруымыз керек. Оюды қолданғысы келетін дизайнерлер оюдың мән-мағынасын түсініп қолдана, дұрыс болар еді. Өйткені жағаға салынатын оюды көйлектің етегіне салуға болмайды. Жалпы, қазақ тіршілігін ою-өрнексіз елестету мүмкін емес.

Жазып алған
Макпал НОҒАЙБАЕВА

естіміз.

«Төрт құлақты қошқар мүйіз» дегеніміз – дүниенің 4 бөлігін, 4 әлемді, 4 бұрышты, яғни дүниенің тұтастығын

білдіреді.

Сонымен қатар қошқар мүйіздің иректеліп, жапырақ жайған сияқты болып келетін түрі бар. Оны «Қанатты қошқар мүйіз» дейміз. Ал мүйіз бір-бірімен жалғасып келетін болса, ол «арқар мүйіз» деп аталады. Арқар мүйіз – өсіп-өркендеу, көкке қарай ұмтылу дегенді білдіреді. Қанатты «қошқар мүйіз» қанатын кенге жайылсын, өрісің кең, құшағың ашық болсын» деген сенімнен туындаған. Қошқар мүйіздің

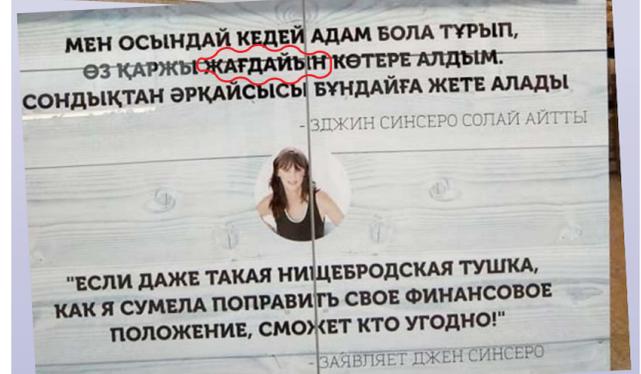
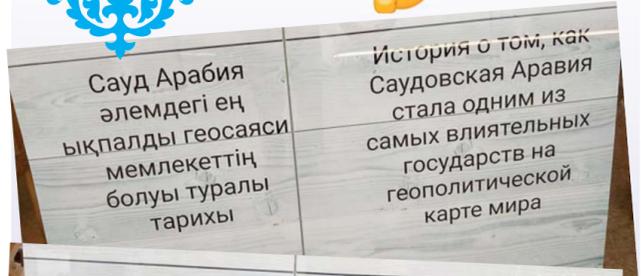
Бренд болуы тиіс!

мүйіз негізінен текемет, кілем, сырмақ, төсеніште көп қолданылады. Аты айтып тұрғандай, ол малдың иіліп тұрған мүйізін бейнелейді. Оның шығу тегінің өзі исламға дейінгі ұғыммен, мәдениетпен, дәстүрмен тығыз байланысты. Мысалы, петроглифтердегі

суреттерде арқардың, бұғының, тау текенің, жылқының бейнесі нақты көрініс береді.

Қазақ оюлары мағынасына қарай бірнеше топқа бөлінеді. Алғашқысы «зоморфты бейнелеу» деп аталады. Қазақ халқының тұрмысында мал шаруашылығы маңызды рөл атқарған. Соның ішінде қой, ешкі – берекенің бастауы саналған. Қошқар мүйізді қазақ халқының бренді деп айтуға болады. Бұл оюдың түрі көршілес түркі тілдес халықтарда да жиі кездеседі.

АА ТҮСІННІ КӨР?

Алматы қаласы
«Меломан» сауда желісі
27.01.2019 ж.

ҚЫЗЫНА КИТАН

Қызыл қасқыр – қасқыр тұқымдасына жататын жыртқыш аң. Қазақстанда Тянь-Шань мен Жоңғар Алатауында кездеседі. Дене тұрқы – 100-110, құйрығының ұзындығы – 45-50 сантиметр. Құйрық жүні үлгілдек. Арқасы қызыл қоңыр, екі бүйірі солғын қызыл түсті.

Қызыл қасқыр

Қызыл қасқыр жаз айларында Альпі және Субальпі белдеулерінде 2500-4000 метр биікте, таутеке мен арқар жайылатын жерлерде тіршілік етеді. Баспана ретінде түрлі қуыс пен басқа аңдардың тастап кеткен інін пайдаланады. Көбеюі жөнінде деректер аз. Көбею кезінде үйірімен 30 шақты жүреді.

Қызыл қасқыр – терісі бағалы аң. Саны өте аз. Соңғы 40 жылда Қазақстанда қызыл қасқырдың кездескені туралы дерек аз. Бірақ өткенде ғана әлеуметтік желіде Семейдің Тарбағатай тауынан аңшылар қара, қызыл қасқырды атып алған видео таралды. Бұл аң Халықаралық табиғат қорғау одағы мен Қазақстанның «Қызыл кітабына» енген.

балалар – жас-өспірімдер спорт мектебі шаңырақ көтерді.

Спорт кешенінде мүгедек және ардагер спортшылардың жаттығуына жағдай жасалып, арнайы кесте бекітіліп, спорт залмен қамтамасыз етілген.

Осы өңірде туып-өсіп, әлемдік, халықаралық жарыстарда спорттан еліміздің намысын абыроймен қорғап жүрген жалынды жастардың қатары көп. Мысалы, Марат Мәзімбаев – кәсіпқой бокстан ІВА чемпионы, халықаралық дәрежедегі спорт шебері, Диас Жамаш – ушу-сanhьдо жекпе-жегінен әлем чемпионы, Төлеген Ақылбеков – Азия ойындарының жеңімпазы, еркін күрестен Англияда өткен жасөспірімдер арасындағы әлем чемпионатының күміс жүлдегері сынды спорт сандақтары біздің мақтанышымыз.

Ақын ОРДАБАЙҰЛЫ,
Журналистер одағының мүшесі

АДАА

Спортты ілгері аймақ

Жамбыл облысының Қордай ауданында жағымды жаңалықтар жетерлік. Әсіресе халық игілігіне беріліп жатқан спорт нысандарының көбеюі жұрттың салауатты өмір жолын таңдауына себепші болуда. Мәселен, Қордайда 320 көрерменге арналған дене шынықтыру-сауықтыру кешенінің құрылысы аяқталып, елдің игілігіне берілді.

Зәулім спорт кешенінде волейбол, баскетбол, үлкен теннис, жеңіл атлетика, шағын футбол, дзюдо, казак күресі және еркін күрес түрінен жас өрендер жаттығып, үлкен спортқа алғашқы қадамдарын жасауда. Аймақта спортпен тұрақты айналысатын адамдар саны күн санап көбейіп келеді. Өйткені, үлкен спортпен айналысуға барлық жағдай

қарастырылған. Ұлттық спорт та қолға алынуда.

Бұл өңірде Талисман, Қаратөбел, Даяр секілді жүйрік тұлпарлар талай аламанның алдын бермей, Қордайды Қазақстанға танытқаны белгілі. Қордайлық – ат

спортымен бірге ұлттық спортты да

жаңғыртып келе жатқан аймақ. Айталық, өткен наурыз айынан бастап ұлттық спорт түрлері – тоғызқұмалақ, асық ату, аударыспақ, казак күресі, құсбегілік, қыз қуу, тенге ілу, көкпар тарту ойындарын дамыту мақсатында №3

**Бас редактор – директор
Срайыл СМАЙЫЛ**

Редакция алқасы:

Жолдасбек ДУАНАБАЙ Бас редактордың орынбасары

Жарас КЕМЕЛЖАН жауапты хатшы

Ғалия ҚАЛИЕВА компьютер орталығының жетекшісі

Тілшілер мен қызметкерлер:

Макпал НОҒАЙБАЕВА – арнаулы тілші

Әбдіманап КЕНЕС – жаспар және ғылым

Кәмшат ТӨЛЕШОВА – терімші

Айдос ҚҰСАЙЫНҰЛЫ – web-sait

Аймақтағы меншікті тілшілер:

Бейсен НАРЫНБЕК – Астана қаласы (8 702 799 79 23)

Байкен КӨБЕЕВ – Ақмола және Солтүстік Қазақстан облыстары (8 778 910 45 34)

Қажет АНДАС – Алматы облысы (8 707 666 16 03)

Баиян ЖАНҰЗАКОВА – Атырау облысы (8 702 426 69 05)

Айхан БАШТАШ – Осло, Норвегия mahmutba@online.no

Ұлдай САРИЕВА – Батыс Қазақстан облысы (8 705 150 48 30)

Кезекші редактор
Макпал НОҒАЙБАЕВА

Шығарушы:

«Аманат Медиа» ЖШС

Директордың орынбасары

Мейрамбек

ҚҰЛМҰХАМЕДОВ

Бас есепші

Расима

ӘКІМБЕКОВА

Редакцияның мекенжайы:

050012, Алматы қаласы, Мәуленов, 85 үй, №61 кеңсе, 3-қабат
(Бөгенбай батыр көшесінің қиылысы)
Телефондар: 8(727) 272-43-39; 272-43-25
Бухгалтерия: тел.факс: 8(727) 272-46-22 (жарнама бөлімі)

Газет «Дәуір» ЖШС РПИК
(Алматы қаласы, Қалдаяқов көшесі, 17-үй)
тел: (727) 273-12-04, 273-12-54
Тапсырыс – №2150;
Бағасы келісім бойынша

Айлық таралымы – 10 000 дана

Газет Қазақстанның барлық аймақтарында таралады, сондай-ақ «Air Astana», «Turkish Airlines», «QazaqAir» әуежолдарының ұшақтарында бар.

Газет 2004 жылы 14 желтоқсанда тіркелген. 2018 жылдың 14 ақпанында ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке тұрып, №16904-Г куәлігін алды.

Мақала авторының пікірі редакция қозғарсын білдірмейді.

Жарнама мәтініне тапсырыс беруші жауапты.

Газетте жарияланған материалдар мен суреттерді сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.